

S. EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORUM IN NAUM PROPHETAM LIBER UNUS. (C)

PROLOGUS.

533-534 Juxta Septuaginta interpretes, in ordine prophetarum duodecim, post Jonam Naum ponitur: quia videntur de eadem urbe prophetare. Scriptum siquidem est in Jona: *Factus est sermo Domini ad Jonam, filium Amathi, dicens: Surge et vade in Niniven, civitatem magnam, et praedica in ea (Jonae I, 1).* In Naum vero istud exordium est: *Assumptio Ninivae: liber Visionis Naum Elcesaei.* Igitur uterque de Ninive Assyriorum metropoli, quae nunc vocatur Ninus, texunt vaticinium. Porro in Hebraico, post Jonam, Michaeas ponitur, et Michaeam sequitur Naum, qui interpretatur *consolator* Jam enim decem tribus ab Assyriis deductae fuerant in captivitatem sub Ezechia, rege Juda, sub quo etiam nunc in consolationem populi transmigrati, adversum Niniven visio cernitur. Nec erat parva consolatio, tam his qui jam Assyriis serviebant, quam reliquis, qui sub Ezechia de tribu Juda et Benjamin ab iisdem hostibus obsidebantur, ut audirent, Assyrios quoque a Chaldaeis esse capiendos, sicut in consequentibus hujus libri **535-536** demonstrabitur. Sciendum autem est (quoniam *Ninive* in nostra lingua de Hebraeo *speciosam* sonat: speciosus autem mundus hic dicitur: unde et apud Graecos κόσμος ab ornatu nomen accepit) quidquid nunc adversum Niniven dicitur, de mundo figuraliter praedicari. Quam ob causam *assumptio*, quam Septuaginta interpretantur λῆμμα, et Aquila ἄρμα interpretatus est, apud Hebraeos MASSA

ponitur, id est, *grave onus*: eo quod eam adversus quam videtur, premat, nec sinat elevare cervicem. Porro quod additur, *Naum Elcesaei*, quidam putant Elcesaeum patrem esse Naum, et secundum Hebraeam traditionem etiam ipsum prophetam fuisse: cum Elcesi [*Al. Elcesaei*], usque hodie in Galilaea viculus sit, parvus quidem et vix ruinis veterum aedificiorum indicans vestigia; sed tamen notus Judaeis, et mihi quoque a circumducente monstratus. Simul et hoc attendendum quod haec ipsa vel *assumptio*, vel *onus*, vel *pondus*, prophetae visio sit. Non enim loquitur in ἐκστάσει, ut Montanus et Prisca Maximillaque delirant; sed quod prophetat, liber est visionis intelligentis universa quae loquitur, et pondus hostium facientis in suo populo visionem. De consummatione itaque mundi secundum ἀναγωγὴν, o Paula et Eustochium, in consolationem sanctorum prophetia texitur: ut quaecumque in mundo vident, quasi praetereuntia et caduca contemnant, et praeparent se ad iudicii diem, ubi ultor adversus veros Assyrios futurus Dominus est.

INCIPIT LIBER.

(Cap. I.---Vers. 1.) *Deus aemulator, et ulciscens Dominus.* Vox prophetae laudantis Deum, quod de Assyriis populi sui sit ultus injuriam. Sive juxta altiore intelligentiam, quod audiat gemitum sanctorum suorum, et in consummatione mundi faciat adversarios sentire supplicia. Quod autem zelus in bonam partem accipiatur, et Paulus

apostolus ostendit, dicens: *Zelamini charismata majora* (**I Cor. XII**). Et in alio loco: *Zelor enim vos Dei zelo* (**II Cor. XI**). Et ipse Dominus in psalmo: *Zelus domus tuae comedit me* (**Ps. LXVIII**). Et Elias: *Zelans*, inquit, *zelatus sum Domino omnipotenti Deo Israel* (**III Reg. XIX**). Phinees quoque zelum, et Matathiae legimus (**Num. XXV; I Mach. II**). Et Simonem zelotem apostolum Jesu Christi, quem Marcus evangelista, Simonem Chananaeum vocat (**Act. I; Marc. III**). Zelatur autem Dominus in salutem eorum quos zelatur: ut quos non potuit ejus servare clementia, servet aemulatio. Unde et ad Jerusalem, quae propter peccata nimia visitationem zeli et furoris ejus non merebatur, in Ezechiele loquitur Deus: *Zelus meus recessit a te, et non irascar ultra tibi* (**Ezech. XVI, 42**). Quamdiu itaque agebat poenitentiam mundus, consummatio illius non fiebat: postquam vero, multiplicata iniquitate, refrixit charitas multorum, ita ut tententur etiam electi Dei: tunc zelator Dominus venit in ultionem: non quod ipse sit inimicus et ultor, quod de diabolo dicitur; sed quod inimica [*Al. amica*] sit ejus ultio, et quasi ignis, ligna, fenum, stipulamque consumat, ut purum aurum remaneat et argentum (**Matth. XXIV**).

Ulciscens Dominus, et habens furorem: Ulciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis. LXX: Ulciscens Dominus cum furore: ulciscens Dominus in adversarios suos, et tollens ipse inimicos suos. Secundum utramque intelligentiam, quia diligit Dominus quem corripit (**Prov. III**), et castigat omnem filium quem recipit, ideo irascitur, ut quod adversarium et inimicum sibi est tollat, et hostibus [*Al. tollat ex hostibus*], et contrariis cogitationibus fractis, sermonibusque sublatis, in antiquum redeant statum. Denique

in consequentibus ait: *Dominus patiens, et longa fortitudo ejus*. Sed quia semel et historiam exponere proposuimus, inimicos et hostes Dei intelligamus Assyrios, in quos cum diu patiens fuerit, postea cum furore et iracundia ultor existet.

(Vers. 2.) *Dominus patiens et magnus fortitudine, et mundans, non faciet innocentem*. Quod significantius in Graeco dicitur: καὶ ἄθωων οὐκ ἄθωώσει [Al. καὶ ἄθοων οὐκ ἄθοώσει]. Et est sensus: **537** Diu quidem sceleris Assyriorum patiens fuit, et magnanimitatis suae fortitudine iniquitates eorum sustinuit, provocans eos ad poenitentiam; sed quia, contempta bonitate Dei, secundum cor impenitens thesaurizaverunt sibi iram in die irae (**Rom. II**), qui ante patiens fuit, nequaquam eos tamquam mundos et innocentes inultos abire patietur. Vel certe ita (quoniam in bonam partem simul volumus accipere quae dicuntur) patiens est qui sustentat omnes ruentes, et erigit elisos [Al. allisos] (**Ps. CXLIV**): qui sanat tribulatos corde, et alligat contritiones eorum; et magna virtus ejus, solvens inimicitiam [Al. inimicitias] in carne, et nocentem non faciens innocentem: cum etiam qui nimium sibi applaudet coargutus fuerit, quod non merito proprio, sed misericordia Dei sit salvatus. Licet enim dicat: *Ecce ego tot annos servio tibi, et numquam praeceptum tuum praeterivi* (**Luc. XV, 29**): tamen quoniam bonus est Dominus omnibus, et misericordiae illius super omnia opera ejus (**Ps. CXL, 6**), et omnes peccaverunt, et indigent gloria Dei (**Rom. III, 23**), justificatus ab eo gratis audiet: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum* (**Matth. XX, 15**)? Atque ita fiet, ut in eo ipso quod arguit et ignoscit, nullum innoxium abire patiatur.

(Vers. 3.) *Dominus in tempestate et in turbine vitae ejus, et nebulae pulvis pedum ejus.* Pro tempestate et turbine, *consummationem et commotionem* Septuaginta transtulerunt: licet in eo ubi nos posuimus, *in tempestate*, et in Hebraeo scribitur BASUPHA (), *in commotione* quoque possit intelligi. Hoc autem significat, quod in fine mundi universa moveantur, juxta illud quod scriptum est in Aggaeo: *Adhuc semel et ego movebo coelum et terram, mare et aridam* (**Aggaei II, 7**): et cum fuerint cuncta commota (ut credant viae Domini, qui in Evangelio dicit: *Ego sum via, et vita, et veritas* (**Joan. XIV, 6**); et (**Marc. VII**): Cum venerit Filius hominis in nubibus, quibus mandatur in Isaia (**Cap. V**), ne pluant super vineam imbrem, et ad quas pervenit veritas Dei, dicente Psalmographo (**Ps. XXXV, 6**): *Veritas tua usque ad nubes*), tunc etiam ipsae nubes, **538** Prophetae videlicet, animaeque sanctorum, quae prius conjunctione carnis fuerant praegravatae, elevatae in sublime, tenuioris substantiae fient, et in scabellum pedum Dei redactae, in extremis quibusque inter angelos officiis ministrabunt. Priora quippe et antiqua, quae ad caput pertinent, nosse non poterunt. Alius vero nubes in contrariam partem accipiet, quod semper serena conturbent, et clarum solis stellarumque lumen sua caligine nitantur praetexere, et quod subjectae postea dominicae potestati in pulverem redigantur et in nihilum, et terra in eis quae pinguis est, dissolvatur.

(Vers. 4.) *Increpans mare, et exsiccans illud et omnia flumina ad desertum perducens.* Juxta litteram Dei potentia describitur, qui vindicaturus est de adversariis Israel, quod non grande sit ei Assyrios destruere, cujus majestatis sit

etiam elementa mutare. Vel certe quia semel de consummatione mundi esse diximus prophetiam, et hoc simpliciter accipite: Cum venerit mundi consummatio, et pertransierit coelum et terra, mare quoque et fluvios siccari. Sed mihi legenti illud in Psalmis: *Hoc mare magnum et spatiosum: ibi reptilia quorum non est numerus: animalia parva cum magnis; ibi naves perambulant. Draco iste quem formasti ad illudendum ei* (Ps. CIII, 25, 26), dignum videtur bonitate, et clementia Dei, omnem amaritudinem et salsuginem maris, sua comminatione destruere: et regnantem in aquis humiliare draconem, et malitiae exsiccare gurgites in quibus parva natant reptilia, quorum non est numerus: neque enim digna sunt numero quae cum dracone versantur. Flumina quoque ad desertum perducens, omnem falsi nominis scientiam, quae se contra Deum erigens, flumine eloquentiae utitur, et volubilitate verborum, et tumentes contorquens gurgites, cum miraculo spectantium fertur in pronum. Vide Platonem, specta Demosthenem, Tullium quoque philosophum pariter et oratorem, et haereticorum principes **539** intueri, de quibus fuit Valentinus, Marcion, Bardesanes, Tatianus, et de fluminibus non ambiges. Sed haec omnia consumet Dominus Jesus spiritu oris sui, et destruet illuminatione adventus sui, et ad deserta perducet (**II Thes. II**). Simulque cerne quod juxta titulum, qui inscribitur: *Assumptio Ninive: liber visionis Naum Elcesaei*, recte et in Ninive mundus figuraliter intelligitur, et mare ejus eloquentiae flumina in consummatione siccantur.

Infirmatus est Basan et Carmelus, et flos Libani elanguit. LXX: Imminuta est Basanitis [Al. Immutata Basanitidis] et Carmelus, et quae florebant Libani,

defecerunt. Μεταφορικῶς per Basan et Carmelum et Libanum, regionem uberem, et montes consitos, Assyrii vastitas demonstratur, quod ille potens quondam et florens et plurimis gentibus imperans, Domino irascente, populandus sit. Sed et de consummatione mundi possumus intelligere, quod potentes quique et nobiles, et nimiis opibus abundantes, repente pereant, et dicatur eis: *Stulte, hac nocte auferetur anima tua a te: quae autem praeparasti, cujus erunt* (**Luc. XX, 12**)? Porro secundum interpretationem nominum, quia *Basan*, *confusionem* et *ignominiam* sonat, in consummatione mundi omnia, quae ignominia et rubore digna sunt, asserimus cum Dominus venerit, infirmari, et non solum peccata redigi in nihilum, sed et *Carmelum* quoque, qui interpretatur *scientia circumcisionis*, et eos qui sibi videntur in bonis operibus uberes et florentes, Christo veniente, trepidare, et impleri illud quod dicitur in Evangelio: *Cum venerit Filius hominis, putas* [Al. *putasne*], *inveniet fidem super terram* (**Luc. XVIII, 8**)? Increscente quippe iniquitate, refrigescet charitas plurimorum, propter quae veniet ira Dei.

(Vers. 5.) *Montes commoti sunt ab eo, et colles desolati sunt, et contremuit terra a facie ejus, et orbis, et omnes habitantes in eo.* LXX: *Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt, et contracta est terra a facie ejus, universitas et omnes qui habitant in ea.* Potest et simpliciter accipi quod in consummatione mundi, cum in majestate sua Salvator venerit, et montes et colles, et orbis et terra, et cuncta moveantur. Si enim in passione ejus sol fugit, saxa scissa sunt, terra contremuit (**Matth. XXVII, et Luc. XXIII**): multo magis in claritate ejus omnia turbabuntur. Sed et figuraliter montes et colles, sublimes quique et potentes intelligendi sunt,

qui **540** in adventu Domini prosternentur humi, ac de solio suo depositi pavimento cohaerebunt. Facies enim Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum (**Psal. XXXIII, 17**). Tunc et terra contremiscet, et orbis atque universitas faciem Domini formidabunt: hoc pro summo cruciatu poenaeque ducentia, quod vultum ejus respicere non audebunt.

(Vers. 6.) *Ante faciem indignationis ejus quis stabit, et quis resistet in ira furoris ejus?* LXX: *A facie irae ejus quis sustinebit, et quis resistet in ira furoris ejus?* Pro eo quod nos posuimus: *Et quis resistet in ira furoris ejus?* apertius interpretatus est Symmachus: *Et quis sustinebit iram furoris ejus?* Aut rarus igitur, aut nullus poterit inveniri, qui ira corripiente non dignus sit. Nec erit ulla anima quae non paveat ad judicium Dei, cum astra quoque non sint munda in conspectu ejus (**Job. XXV, 5**). Porro verbum Hebraicum JACCUM (), quod et Aquila et Septuaginta transtulerunt, *resistet*, ad illam intelligentiam transferamus, de qua in secundo Regnorum libro, et in primo Paralipomenon dicitur, *super ira Dei*, genere masculino. Nullique dubium quin ibi ira Dei diabolus intelligatur, et Angeli pessimi, qui mittuntur ad plectendos eos qui ira digni sunt. Difficile itaque reperietur in consummatione mundi, qui immaculatus et purus audeat dicere; *Ecce venit princeps mundi istius, et invenit in me nihil* (**Joan. XIV, 30**), et libera adversus eum fronte consistat. Contra Assyrios autem sic sentiendum, quia cum venerit Dominus in tempestate et turbine, siccans Babylonis imperium, quod interpretatur mare, et omnia ejus regna subvertens, quae intelliguntur flumina, et potentiam, ubertatemque ejus ad nihilum redigens,

quae μεταφορικῶς Basan et Carmelus et flos Libani, et montes collesque dicuntur, ac latitudinem imperii concutiens, quae orbis terrarum appellatur: tunc nulla potentia resistere poterit irascenti Deo, et populum suum vindicanti.

Indignatio ejus effusa est ut ignis, et petrae dissolutae sunt ab eo. LXX: *Furor ejus consumit principatus, et petrae contritae sunt ab eo.* Pro eo quod nos posuimus *effusa est*, Aquila interpretatus est συνεχωνεύθη, id est, *conflata est*: Symmachus et Theodotio ἔσταξεν, hoc est, *stillavit*. Sive igitur conflata est indignatio Dei quasi ignis, sive furor ejus in **541** similitudinem stillavit incendii, ut dura corda hominum, quae petrae vocantur, contererentur, et dissolverentur, utilis est indignatio Dei, quae diu per patientiam nostra peccata sustentans, vix aliquando conflata est, et tamen non tota prorumpit in poenam, sed modico ad nos stillabit ardore. Si autem stilla indignationis ejus consumit principatus, adversus quos nobis est pugnae [*Al. pugna et*] colluctatio, quid fieret si tota in nos ira Dei funderetur? Praestet Jesus ut auferatur cor lapideum, et mutetur in nobis cor carneum duritiaque mollita, possit in se praecepta Domini suscipere quae scribuntur: *Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernet (Ps. L, 9).* Et ut sciatis clementiam Dei sonare quae dicta sunt, non severitatem, in consequentibus discite.

(Vers. 7.) *Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis, et sciens sperantes in se.* LXX: *Suavis Dominus exspectantibus eum in die tribulationis, et cognoscens timentes se.* Cum irasci coeperit gentibus, et quondam potentissima regna vastare, sciet eos qui sui sunt, et non una tempestate opprimet navigantes. Diem autem tribulationis

secundum ἀναγωγήν, diem intelligamus iudicii, de quo scripsit Isaias: *Ecce dies Domini insanabilis venit furoris et irae, ponere orbem terrae desertum, et peccatores perdere ex eo (Isai. XIII, 9)*. Speremus in Domino, et per patientiam ejus exspectemus adventum, ut cum venerit, bonum eum, non iudicem sentiamus, et cognoscat vel sperantes in se, vel timentes se (**II Tim. II**). Scit enim Dominus eos qui ejus sunt.

(Vers. 8.) *Et in diluvio praetereunte consummationem faciet loci ejus, et inimicos ejus persequentur tenebrae. LXX : Et in diluvio transeunte consummationem faciet: consurgentes et inimicos ejus persequentur tenebrae*. Dominus patiens et multae miserationis, et non irascetur in finem, neque in aeternum indignabitur; sed cum creverit malitia super terram, et omnis caro corruerit viam suam, inducet diluvium quod pertranseat, non quod permaneat in aeternum. Consummationem autem, sive finem, faciet loci ejus, id est, diluvii, ut quomodo de impio dicitur: *Et pertransivi, et non est inventus locus ejus (Ps. XXXVI, 36)*; et: *Iter impiorum peribit (Ps. I, 6)*; sic diluvii iter pereat post iram Domini, **542** sola apparente clementia. Quod quidem et secundum historiam intelligi potest, quia cum vastaverit Israel, et quasi diluvio terram repromissionis inundaverit, finem faciet captivitatis, ad sedes eum pristinas revocando. At econtrario, inimicos ejus Assyrios, qui populum duxerunt in captivitatem, tenebrae persequentur. Quod autem diximus de Israel et Assyriis, intelligi de consummatione mundi, et de sanctis ac de persecutoribus, sive contrariis virtutibus potest, quod sanctorum Deus post iram misereatur; persecutores vero et inimicos eorum, qui elegerunt tenebras, et non lucem, ipsae, quas elegerunt, tenebrae comprehendant: mittentur enim in

tenebras exteriores: ibi erit fletus, et stridor dentium (**Matth. VIII et XXII**). Verbum MACOMA (), quod nos interpretati sumus, *loci ejus*, omnes in duas orationis partes diviserunt, ut MA in praepositionem *de* verterent, id est, ἀπὸ; COMA, *surgentes* interpretarentur. Denique Aquila, ἀπὸ ἀνισταμένων, inquit, id est, *a consurgentibus*; Septuaginta, *consurgentes*; Theodotio, *consurgentibus ei*; quinta editio, *a consurgentibus illi*. Solus Symmachus, cum nostra interpretatione consentiens, ait: *Et in diluvio transeunte, consummationem faciet loci ejus*. Quidam de nostris, consurgentes et inimicos, Marcionem et omnes veteres haereticos interpretantur, qui adversum Creatorem disputant.

(Vers. 9.) *Quid cogitatis contra Dominum? consummationem* [Al. *quod consummationem*] *ipse faciet: non consurget duplex tribulatio*. LXX: *Quid cogitatis contra Dominum? consummationem ipse faciet: non vindicavit bis in idipsum in tribulatione*. Symmachus apertius: *Non sustinebunt impetum secundae* [Al. *secundum*] *angustiae*: Theodotio, *Non consurget secunda tribulatio*. Loquitur autem juxta tropologiam adversum Marcionem, de quo supra diximus, et omnes veteres haereticos, qui bonum nescio quem confingentes Deum, ipsum dicunt consummationem mundi esse facturum, et arguunt Legis Deum quasi crudelitatis, quod multos puniat, et pro peccatis irroget cruciatus. *Quid ergo*, ait, *contra Dominum cogitatis?* ipse qui creavit mundum, et consummationem ejus faciet. Quod si vobis videtur crudelis, rigidus et cruentus, quod in diluvio genus delevit humanum, super Sodomam et Gomorrhham ignem et

sulphurem **543** pluit (**Genes. VII**), Aegyptios submersit fluctibus (**Exod. XIV**), Israelitarum cadavera prostravit in eremo (**Num. XXXII**): scitote eum ideo ad praesens reddidisse supplicia, ne in aeternum puniret. Certe aut vera sunt quae prophetae loquuntur, aut falsa. Si vera sunt quae de severitate ejus videntur dicere: *Ipsi dixerunt: Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione.* Sin autem falsa sunt, et falsum hoc est quod dicitur, *Non consurget duplex tribulatio*: falsa est ergo et crudelitas ejus quae in Lege descripta est. Quod si verum est, ut negare non poterunt, dicente propheta: *Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione*: ergo qui puniti sunt, postea non punientur. Si autem illi postea punientur, Scriptura mentitur, quod dicere nefas est. Receperunt ergo et qui in diluvio perierunt, et Sodomitae, et Aegyptii, et Israelitae in solitudine, mala sua in vita sua. Quaerat hic aliquis, si fidelis deprehensus in adulterio decolletur, quid de eo postea fiat. Aut enim punietur, et falsum est hoc quod dicitur: *Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione.* Aut non punietur, et optandum est adulteris, ut in praesentiarum brevi et cita poena cruciatus frustrentur aeternos. Ad quod respondebimus, Deum ut omnium rerum, ita et suppliciorum quoque scire mensuras, et non praeveniri sententia judicis, nec illi in peccatorem exercendae dehinc poenae auferri potestatem, et magnum peccatum magnis diuturnisque elui cruciatibus. Si quis autem punitus sit, ut ille in Lege qui Israeliticis maledixerat, et qui in sabbato ligna collegerat (**Levit. XXIV**): tales postea non puniri, quia culpa levis praesenti supplicio compensata sit. Hebraeus hunc locum ita exposuit: Quid putatis, o Assyrii, iniquitatem contra Dominum cogitantes, quod populum Israel, id est, duodecim tribus usque ad internecionem ipse consumat? Non consurget

duplex tribulatio, id est, non vobis tradet Judam et Israel, sicut tradidit decem tribus et Samariam.

(Vers. 10.) *Quia sicut spinae se invicem complectuntur sic* [Al. *sic quidem*]: *convivium eorum pariter potantium consumetur quasi stipula ariditate plena*. LXX: *Quia usque ad fundamenta 544 sua redigentur in vepres, et quasi volvola circumdata comedetur, et quasi stipula ariditate plena*. Tres differentias quas Dominus in parabola sementis posuit (**Mat. XIII**), excepta terra bona, quae affert tricesimum et sexagesimum et centesimum fructum, videtur mihi propheta replicare, unam quae juxta viam ceciderit, et aliam quae inter lapides, et tertiam quae inter spinas: quod quidem et Apostolus de his qui super fundamentum Christi non bene aedificant (**I Cor. III**), subostendit quosdam esse qui aedificant ligna, fenum, stipulam. Igitur ligna referamus ad id, quod nunc dicitur: *Quia usque ad fundamenta sua redigentur ad vepres*. Fenum vero ad id quod sequitur: *Et sicut volvola quae circumdatur, comedetur*. Porro stipula manifeste refertur ad stipulam, de qua nunc dicitur: *Et sicut stipula ariditate plena*. Propterea ergo non vindicabit Dominus bis in idipsum, quia malitia quae in auctoribus haereseos orta fuerat, usque ad fundamentum et ad radices suas consumetur. Sed et si quis in eis videbatur pompam habere verborum, id est, folia inania, tantum aspectu delectantia, sicut volvola, quae Graece dicitur σμίλαξ, devorabitur, et consumetur in nihilum. Volvola [Al. Vulvula] autem herba est similis hederæ, quae vitibus et virgultis circumdari solet, et in longum serpere. Quidquid etiam in eis videtur habere pompam segetis, sed non habet spicas et grana frumenti, quasi stipula ariditate plena, tradetur incendio. Hoc secundum Septuaginta. Caeterum juxta

Hebraicum, vere haereticorum foedera et necessitudines quasi spinae sunt se invicem complectentes, et convivium eorum atque mysteria, quia et ipsi mensam dominicam habere se dicunt, spinarum foedus est, simul vescentium, pariterque potantium. Cum enim ebrii de vinea Sodomorum adversus conditorem rabido ore blasphemant, nonne convivium sentium est? quod tamen cum suis consumetur auctoribus, quasi stipula ariditate plena.

(Vers. 11.) *Ex te enim exhibit cogitans contra Dominum malitiam, mente pertractans praevaricationem.* LXX: *Ex te exhibit cogitatio contra Dominum pessima cogitans contraria.* Vere ab haereticis exhibit adversus Dominum **545** inimica cogitatio. An non videtur esse adversus Deum malitia et praevaricatio, dicere quod Valentinus, quasi abortivum errantis sapientiae extremum editum Creatorem? Nonne contra Deum cogitatio est Basilidis impudicitia [*Al.* impudica], et portentosum ἄβραξας nomen, quod praefertur Domino conditori? Porro quia docti ab Hebraeis volumus eorum quoque traditionem sequi, et nostris, id est, Christianis explanationem historiae demonstrare, dicendum est: Non consurget duplex tribulatio, id est, non capientur ab Assyriis quae tribus, sicut captae sunt decem. Siquidem dum adhuc in terra Juda sunt Assyrii, et quasi spinae se invicem complectuntur, laetantes atque gaudentes, ab angelo consumuntur, quando una nocte centum octoginta quinque millia caesa sunt hostium (**IV Reg. IX**). Pulchre quoque exercitus eorum multitudinem, ebriorum convivio comparavit, et ipsum convivium non rosarum, non liliorum dixit esse, non florum; sed simile spinarum se invicem complectentium, quae semper traduntur igni, et quasi

stipula ariditate plena, levi comburuntur ardore. Quod autem sequitur: *Ex te exhibit cogitans contra Dominum malitiam, mente pertractans praevaricationem (Isai. XXXVI)*, de Rabsace intelligi volunt, quod de Assyriis egressus, blasphemaverit Dominum, et populo persuadere voluerit, ut desperans de auxilio Domini, se Assyriis traderet, non Deo, sed idolis serviturus (IV Reg. XVIII).

(Vers. 11, 13.) *Haec dicit Dominus, si perfecti fuerint, et ita plures: sic quoque attondentur et pertransibit: affixi te, et non affligam te ultra: et nunc conteram virgam ejus de dorso tuo, et vincula tua disrumpam. LXX: Haec dicit Dominus regnans aquis multis, et sic dividuntur, et auditus tuus non audietur amplius, et nunc conteram virgam ejus a te: et vincula ejus disrumpam.* Juxta litteram manifestus est sensus: Licet, inquit, robusti sint Assyrii, et fortitudo eorum numero augeatur cunctarum gentium: sic quoque angelo vastante, tondentur. Quomodo enim numerus capillorum acutae forcipi non repugnat: ita et numerus adversariorum Dei, facili succisione tolletur, et pertransibit Assur, vel esse desistet, sive, vastato exercitu suo, revertetur ad patriam, te sospitem derelinquens. Rursumque ad Judam et Jerusalem sermo dirigitur: *Afflixisti te, et 546 non affligam te ultra*: non quod perpetuam securitatem polliceatur, sed illius tantum temporis, et ab illis hostibus a quibus tunc obsidebatur. Denique infert: *Et nunc conteram virgam ejus*, id est, Assyrii, de dorso tuo, et vincula tua disrumpam: vel per metaphoram potestatem ejus significans: vel certe, virgam qua percutere conabatur, et vincula quae captivis parabat: quanquam possit et obsidio clausae multitudinis pro vinculis accipi. Porro juxta LXX multo aliter est sensus. Adhuc enim videtur adversus eos

loqui, quibus supra dixerat: *Quid cogitatis contra Dominum?* Et: *Ex te exhibit cogitatio contra Dominum pessima, cogitans contraria.* Haec ergo dicit Dominus regnans aquis multis, sive virtutibus, quae dicuntur aquae super coelos: et praecipitur eis, ut laudent Dominum: vel certe intellectibus et sapientiae et doctrinis Dei. Sicut enim flumina de ventre justi fluent, et fontes uberes in vitam aeternam, per varias multiplicesque sententias, quibus imperat sermo Domini (**Joan. VII**): ita habent et haeresiarchae aquas suas, quibus imperant, et quae ex eorum primum fonte manarunt. Quod autem sequitur: *Et sic dividuntur*, vel de coelestibus quae in supernis Deo serviunt virtutibus intelligi potest; quod unaquaeque in suo officio sit et ministerio, vel de multiplici varietate sapientiae. Ne quia dixerat, *regnans aquis multis*, confusus et indiscretus sensuum numerus putaretur: sed quod unaquaeque sententia divisos habeat inter se sensus et separatas materias propriasque ὑποθέσεις. Nam quod dicitur: *Auditus tuus non audietur amplius*, increpatio est in eos, qui adversus Deum contraria cogitaverant, quod ostensis sophismatibus et decipulis, quibus Dei populus irretiebatur, sermo eorum ultra non currat, nec suscipiatur a populis. Sed et hoc quod infert: *Et nunc conteram virgam ejus a te, et vincula tua disrumpam*, pro ipsis dicitur quibus fit comminatio, ut nequaquam caedantur a diabolo, et ei subjecti sint, quo auctore tanta excogitaverant atque confinxerant. Conteretur ergo imperium ejus in eos: et vincula quibus peccantium animae ligabantur, disrumpentur a sermone Dei, dicente his qui in vinculis sunt, exite.

(Vers. 14.) *Et praecipiet contra [Vulg. super] te Dominus, non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo 547 Dei tui*

interficiam sculptile et conflatile: ponam sepulcrum tuum: quia inhonoratus es. LXX: Et praecipiet de te Dominus: non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo Dei tui disperdam sculptilia, et conflatilia: ponam sepulcrum tuum: quia veloces; ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. Ideo plus posui de Septuaginta interpretibus, quoniam secunda περικοπή a priori non poterat separari. In eo enim quod dicitur, quia inhonoratus es, pro quo quinta editio posuit ὅτι ὑβρίσθης. Septuaginta transtulerunt: quia veloces, quod in Hebraico legitur CHI CALLOTH (). Veloces autem nisi ad inferioris capituli pedes retuleris, pendet sententia. Itaque juxta consuetudinem meam primum historiam, et postea Vulgatae editionis sententiam ventilabo. Praecipiet, inquit, contra te Dominus, o Assur, ut quod passurus es, non fortuito et absque aliquo iudice veniat, sed, Deo pronuntiante, patiaris. Non seminabitur ex nomine tuo amplius: statim quippe Niniven reversus Sennacherib a filiis suis occisus est. Lege Isaiam, et occisus in domo Dei sui quam adoraturus intraverat. Hoc est enim quod ait, de domo Dei tui interficiam (Isa. XXXVII): inde punieris, unde sperabas auxilium. Erit sculptile et conflatile sepulcrum tuum, ut inter aras et pulvinaria adorantis idola sanguis nefarius effundatur. Juxta Septuaginta autem interpretes cum superioribus junge quod sequitur: Non seminabitur, inquit, ex nomine tuo amplius. Nequaquam, o haeretici, animae deceptorum ex dogmatibus vestris suscipient nomina, quae prius invocaverant super terras suas, sicut in quadragesimo octavo psalmo figuraliter canitur. Et proderit vobis haec ipsa cessatio sationis, quae prius animam seminantis, deinde ejus in quo seminabat, interficere consueverat. Morientur ergo tibi [Al. ibi] errorum dogmata;

sed et tu qui prius tibi vivere videbaris, morieris errori, et bono tuo mortuus, idola quae colebas, habebis sepulcrum. Atque ita fiet ut de pectore tuo, quod ante templum Dei tui, quem simulaveras, fuerat, omnes auferantur errores. Haec autem evenient tibi, qui quondam adversus Dominum contraria cogitabas, **548** cum Dei sermo, qui semper ascendit in montes, in animas videlicet excelsas atque sublimes, ad te velociter venerit, calcatisque priorum errorum fluctibus, et in tranquillum redactis, pacem tibi fidei sensumque reddiderit. Ignoscite prolixitati, non enim possum et historiam et tropologiam sequens breviter utrumque comprehendere: maxime cum et interpretationis varietate torquear, et adversus conscientiam meam cogar interdum Vulgatae editionis consequentiam texere.

(Vers. 15.) *Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. Celebra, Juda, festivitates tuas, et redde vota tua: quia non adjiciet ultra ut pertranseat in te Belial: universus periit [Vulg. interiit].* Paulisper LXX interpretes differam, quia et ipsa capitula apud eos interpretationis varietate confusa sunt. Cumque historiam breviter exposuero, editionem eorum meo eloquio temperabo. In Paralipomenon scribitur libro, quod obsidente Sennacherib Jerusalem, in primo mense pascha facere non potuerint (**II Paral. XXXII**). Caeso autem per angelum exercitu ejus, et fuga ac morte ejus nuntiata, in secundo mense summa festivitate paschae diem celebrarint. Quod ergo dicit, tale est, o Juda, qui regnas in Jerusalem, noli esse sollicitus, interfecto hoste tuo in templo Dei sui. Ecce venit tibi nuntius, montes collesque transcurrens, et quasi de sublimi specula procul nuntians Sennacherib mortuum; urbem ejus imperio

liberatam. Celebra festa, redde vota pro nece inimici, quae pollicitus es Deo: nequaquam ultra pertransibit per te prevaricator et ἀποστάτης, hoc enim interpretatur *Belial*. Totus interiit, id est, exercitus, et rex et imperium Assyriorum penitus conciderunt. Et hoc quidem juxta litteram. Caeterum secundum ἀναγωγήν dicitur ad Ecclesiam, dicitur ad animas Dominum confitentes, quia diabolus qui te prius populabatur et gravissimo premebat iugo, in idolis et cum idolis quae fabricatus fuerat, periit: celebra festivitates tuas, et redde Deo vota tua, canens cum angelis jugiter: nequaquam enim ultra per te transibit Belial, de quo dicit et Apostolus, *Quae communicatio Christi et Belial* (**II Cor. VI, 15**)? quia, subversa Ninive **549** totus interiit. Si quando gravissima persecutio fuerit, quali sub Valeriano, et Decio, et Maximiano [*Al. Maximo*], et Domini ultio apparuerit in adversariis ejus, dicamus ad Ecclesiam: Celebra, Juda, festivitates tuas, et redde vota tua, etc.

LXX: *Celebra, Juda, festivitates tuas, redde vota tua, quia nequaquam opponent ultra ut pertranseant in vetustatem: completum est, consummatum est: ascendit insufflans in faciem tuam, eruens de tribulatione.* Semel dixi, juxta interpretationis varietatem capitula quoque ipsa aliter definiri, et non posse cum capitulis sensum hebraicae interpretationis convenire. Itaque quod nunc dicitur, hujuscemodi est: O Ecclesiastice, quia de adversariorum tuorum nomine ultra non seminabitur, et virga eorum contrita est; et vincula dissipata sunt, et venit qui tibi annuntiaret pacem, celebra festivitates tuas, non in vino et epulis, ut carnei Judaei aestimant, sed in spiritualibus deliciis et voluptate torrentis. O Juda, redde vota tua: quia nequaquam ultra pertransient inimici qui te adducant

in vetustatem, hoc est, qui te volunt imaginem portare veteris hominis. Quoniam quod vetus est, senescit, et quod senescit, perditioni proximum est: completus est mundus, consumptus est adversarius: venit tibi Christus qui prius insufflaverat in faciem tuam cum te de limo fingeret: et post resurrectionem quoque insufflans in faciem apostolorum, ait: *Accipite Spiritum sanctum* (**Joan. XX, 22**), ipse est qui te liberat de tribulatione. Vastata enim Ninive, et transeunte mundo, tribulatio quoque pertransiet.

(Cap. II.---Vers. 1, 2.) *Ascendit qui dispergat in facie tua, custodiens obsidionem: contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde: quoniam sicut reddidit Dominus superbiae Jacob, sic reddet superbiae Israel: quia vastatores dissipaverunt eos, et propagines eorum corruerunt.* Necessitate compellor quasi inter saxa et scopulos, imminente naufragio, sic inter historiam et allegoriam orationis meae cursum flectere, et ne subito impingat attendere. Siquidem juxta fabulas poetarum: Dextrum Scylla latus, laevum implacata Charybdis, Obsidet:

si saxa fugimus, incurrimus in **550** profundum: si contortos vortices evitamus, in saxa deferimur. Testis est mihi Dominus, me omnia quae secundum Hebraicum dissero, non de proprio sensu loqui, quod arguitur in pseudoprophetis; sed Hebraeorum sequi expositionem, a quibus non modico tempore eruditus, debeo meis simpliciter indicare quae didici. Certe in lectoris erit arbitrio, cum utrumque percurrerit, quid magis sequi debeat, judicare. Ad Niniven igitur nunc sermo convertitur (et hinc vel maxime obscuri sunt prophetae, quod

repente dum aliud agitur, ad alios persona mutatur) et dicitur ei: Ascendit ad te Nabuchodonosor qui te obsideat, qui ante os tuum vastet agros, persequatur agricolas, rura populetur, qui te quoque ipsam clausam teneat. Quia itaque tibi imminet bellum: ecce gaudens propheta nunc praecino, contemplare diligenter et conspice, et quid tibi eveniat, intueri. Conforta lumbos, id est, accingere: robora virtutem valde, hoc est, exercitus congrega: quia sicut ultus est Dominus Judam de superbia Sennacherib, interfecto exercitu ejus in Judaea, et ipso quoque a filiis suis jugulato: sic ulciscetur Israel, id est, decem tribus quae a Ninive possidentur. Utrumque enim et Judam et Israel vastaverunt et everterunt Assyrii, et sub metaphora vitis, amborum [*Al. arborum*] propagines corruerunt.

LXX: *Contemplare viam, tene lumbum, confortare robore* [*Al. roborare*] *vehementer, quoniam avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel: quia excutientes excusserunt eos, et propagines eorum demoliti sunt.* Tria praecipiuntur Judae. Primum, ut contempletur viam, et iter per quod ambulaturus est, diligenter aspiciat, juxta illud quod in Jeremia scriptum est: *State in viis, et interrogate semitas aeternas, et videte quae sit via bona; et ambulate in ea* (**Jerem. VI, 16**): ut cum steterimus in viis multis, veniamus ad eam viam quae dicit: *Ego sum via* (**Joan. XIV, 6**). Deinde dicitur ei, ut teneat lumbum, id est, ut post electionem viae mortificet corpus suum, et servituti subjiciat, ne quasi rex et magister aliis praedicans, ipse reprobis inveniatur (**I Cor. IX**). Longum est nunc dicere, quod virtus diaboli vel maxime sit in lumbis, et quod ad David 551 repromissio fiat: *De fructu lumbi tui ponam super*

thronum tuum (**Ps. CXXXI, 11**). Et illud Apostoli: *Adhuc enim in lumbo patris sui erat* Abrahæ, Levi, quando ivit in occursum Abraham Melchisedech (**Hebr. VII, 10**). Et quod Joannes zona pellicea cingitur (**Matth. III**), et quod a Salvatore discipulis imperatur: *Sint lumbi vestri praecincti* (**Luc. XII, 35**). Et Apostolus ad Ephesios: *State ergo accincti lumbos vestros in veritate* (**Ephes. VI, 14**): licet enim ἄσκησις plurimum praestet, et vitae continentia super mortificatione lumborum: tamen nihil eos ita mortificat ut cognitio veritatis. Unde dicitur: *Accingite lumbos vestros in veritate*. Si enim veritas est Christus, qui tota in Christo mente credidit, lumbos suos mortificavit in Christo. Tertio praecipitur, confortare virtute nimis: elegisti, inquit, viam, tenuisti lumbum, assume virtutem; ut possis pugnare cum hostibus. Et ne forte diffidas, datur tibi causa cur speres: *Avertit, inquit, Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel*, quod ambiguum est: aut enim ipsius Jacob contumeliam, qua caeteris faciebat injuriam, avertit: aut contumeliam, quam ab aliis sustinebat Jacob, avertit Dominus. Sed mihi videtur melius esse ut contumelia quam Jacob solebat caeteris facere, a Domino sit aversa. Non enim tantæ virtutis est, ab aliis factam injuriam sustinere, quantæ gratiæ Domini est, placidum, mitem, atque tranquillum, injuriam facere non posse. Quaeritur, quomodo aversa est injuria Jacob, sicut aversa fuerat et Israel. Postquam luctatus est Jacob cum angelo, Israelis nomen meruit accipere (**Genes. XXXII**), et quia vidit Deum, injuriam facere cessavit. Sicut ergo Israel, sensus vel vir videns Deum, et semper de Deo cogitans, facere nescit injuriam sic omnis procacitas et contumelia aversa est a Jacob, hoc est, a supplantatore, ab eo, qui adhuc in certamine positus supplantat inimicos. Ut

autem sciamus, quomodo injuria in malam partem accipiat, Salomon testis est, dicens: *Oculi [Al. Oculus] contumeliosi, lingua iniqua* (**Prov. VI**). Quomodo autem secundum utramque intelligentiam injuria aversa sit a Jacob, quae prius aversa fuerat ab Israel, sequens sermo declarat: *Quia excutientes excusserunt eos, et flagella eorum demoliti sunt, sive corruerunt*. 552 Angeli, inquit, singulorum, qui quotidie vident faciem Patris (**Matth. XVIII, 10**), quidquid in Jacob et Israel adhaeserat pulveris, excusserunt. Unde et Petro lavantur pedes (**Joan. XIII**). Et per prophetam dicitur: *Excute pulverem, et exsurge, Jerusalem* (**Isai. LII, 2**). Discipulis quoque a Salvatore praecipitur: *Excutite pulverem pedum vestrorum* (**Matth. X, 14**). Et in Psalmis scriptum est: *Sicut sagittae in manu potentis, ita filii excussorum* (**Psal. CXXVI, 4**). Aversa est itaque mens ad contumeliam prompta, a vero Jacob, et a vero Israel: quia quidquid in eis terrenum fuerat, et de inferiori fece concretum, hoc ministris angelis, sive monitoribus ac magistris excussum est atque mundatum, qui non solum excusserunt eos; sed vitia quoque, quae ad praesens tantum sensus voluptate demulcent, et in modum flagellorum, ac propaginum, quae absque fructu foliis plena sunt, dissipaverunt, dicente Domino: *Omnem propaginem, quae in me manet, et fructum affert, Pater meus mundat ut fructum magis afferat: quod autem in me non manet, et fructum non affert, Pater meus praecidet, et in ignem mittet* (**Matth. XV**).

(Vers. 3 seqq.) *Clypeus fortium ejus ignitus, viri exercitus in coccineis: igneae habenae currus in die praeparationis ejus: et agitadores consopiti sunt, in itineribus conturbati sunt, quadrigae collisae sunt in plateis. Aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia. Recordabitur fortium*

suorum, ruent in itineribus suis, velociter ascendent muros ejus, et praeparabitur umbraculum. Portae fluviorum apertae sunt, et templum ad solum dirutum est, et miles captivus abductus est, et ancillae ejus minabantur, gementes ut columbae, murmurantes in cordibus suis. LXX: Arma potentiae ejus ex hominibus, viros fortes illudentes in igne, habenae curruum eorum in die praeparationis ejus, et equites timebunt in exitibus: et confundentur currus, et collidentur in plateis. Aspectus eorum quasi lampades ignis, et quasi fulgura discurrentia, et commemorabuntur optimates eorum, et fugient in diebus, et infirmabuntur in itinere suo, et festinabunt ad muros, et praeparabunt propugnacula sua: portae civitatum apertae sunt, et regalia conciderunt, et substantia revelata est; et ipsa ascendebat, et ancillae ejus ducebantur sicut columbae **553** *loquentes in cordibus suis. Secundum historiam adversum Niniven ordo sequitur, et describitur Babyloniorum exercitus contra eam veniens. Quod autem ait: Igneae habenae curruum, in ardentibus loris, velocitatem praeparantium significat, et quasi ἐπισκευῆς praeparantium se ad praelium pompa narratur. Commixtimque nunc de Israel quae olim passus sit, nunc de Assyrio quod fecerit, nunc de Babyloniis quae exerceant in Assyrios, Scriptura contexitur. Non est ergo, ait, mirum si tam velociter ad vastandum veniant, cum agitadores et fortes vel Israel ante, vel postea Assyriorum fuerint consopiti. Rursumque ad descriptionis ordinem rediens: Tanta est inquit multitudo venientium, ut commixtum agmen sit in itinere, et discerni nequeat. Ipsae quoque quadrigae dum viam non reperiunt, prae multitudine inter se colliduntur in plateis. Aspectus Babyloniorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia, ut ante visu adversarios terreant, quam mucrone*

prosternant. Tunc recordabitur Assur fortium suorum, et quaeret eos, qui in itineribus corruerunt, et ascendet velociter muros Ninive, ac propter obsidionem longissimam ad depellendos aestus praeparabit umbracula (**Ps. CXXVI**). Sed quid prodest aedificare domum, nisi Dominus aedificaverit? Quid juvat claudere portas, quas Dominus reserat? Apertae sunt portae Ninive, quae ad instar fluminum habebat civium multitudinem, et templum, id est, regnum ejus destructum est, et miles captivus abductus est, hoc est, omnes ducti sunt in Babylonem. Ancillas vero Ninive per metaphoram minores urbes et viculos et castella intellige. Vel certe captivae mulieres minabuntur ante ora victorum; tantusque terror erit, ut ne in singultus quidem et ululatum erumpat dolor, sed intra se tacite gemant, et obscuro murmure devorent lacrymas in morem mussitantium columbarum. Haec juxta Hebraicam traditionem. Nunc veniamus ad Septuaginta translatore. *Excutientes*, qui excusserunt Jacob et Israel, et flagella eorum dissipaverunt; arma quoque, quae dum contumeliosi essent, habere consueverant, et **554** quibus infirmos quosque oppresserant, confregerunt: et hoc non solum fecerunt, verum etiam viros fortes qui illudebant, in igne disperdiderunt. Considera, an possis viros fortes dicere illudentes in igne, fortitudines contrarias, quae ministrant ardentibus jaculis diaboli, qui fortes et illudentes quondam in igne Jacob et Israel habebant currus et equos, quibus conciti ferebantur in bellum in die praeparationis suae. Horum igitur curruum habenae et equites conturbabuntur in itineribus, et collidentur in plateis, quando illustratione Domini Jacob et Israel illustrato, tam daemones quam hi qui eorum serviunt voluntati, a Domino subvertentur. Possumus haec de primo ejus adventu intelligere, quando viri fortes et agitadores

curruum et equites loquebantur: *Quid nobis et tibi, fili David? venisti ante tempus torquere nos* (**Matth. VIII, 29**)? Sed quoniam semel prophetiam contra Niniven de consummatione mundi accepimus, melius est, ut dicamus, arma potentiae diaboli tunc tolli ab hominibus, et ministros ejus fortes, qui illudebant hominibus in igne. Omnes enim adulterantes quasi clibanus corda eorum (**Osee III**): vincula quoque quibus captivi ducebantur in vitia, et ascensores curruum relaxari. Timebunt enim equites in exitibus, hoc est, in consummatione mundi, et confundentur, et collidentur currus in plateis; quamvis enim lata et spatiosa via sit, quae ducit ad mortem (**Matth. VII**): tamen pressura temporis coarctati, rectum iter invenire non poterunt; sed in se invicem collidentur, et nihilominus spirabunt veterem furorem, et quasi fulgura huc illucque discurrent. *Videbam*, inquit Dominus, *satanam quasi fulgur de coelo cadentem* (**Luc. X, 18**). Quod cum diabolus et omnes optimates ejus intellexerint, recordabuntur consummationis quae olim fuerat praedicta, et fugient in diebus. Nequaquam enim versabuntur in noctibus, sed clarescente die, tenebrae fugabuntur, et infirmabuntur in itinere, non proficientes, nec explentes conatus suos, et festinabunt ad muros. Tantus quippe eos venientis Domini terror invadet, et tam imbecilles ad repugnandum **555** erunt, ut ad terminos mundi fugiant, quibus quasi muris mundus includitur et ambitur, et praeparabunt se ad resistendum. Quomodo si quis inimicum fugiat, non audens ei resistere, cum ad solitudinem venerit, si forte hostis sequatur, necessitate cogitur repugnare. Verum illis hoc cogitantibus, universa universa quae ab eis obtenta fuerant et possessa, proferentur in medium, et aperientur portae quas clausuerant, et regna eorum cadent, et substantia, id est, divitiae

revelabuntur. Ipsa autem mundi substantia et omnes ancillae ejus, postquam se Christo subjecerint, et ei servire coeperint, ducentur laetae atque gaudentes, et ex intimo confessionis corde credentes, ita ut columbarum munditiae comparentur, murmurabunt seu loquentur in cordibus suis. Et tunc adimplebitur quod in sexagesimo septimo psalmo de victoria dicitur Salvatoris: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem:*

(Vers. 8, 9.) *Et Ninive quasi piscina aquarum aquae ejus: Ipsi vero fugerunt. State, state, et non est qui revertatur: diripite argentum, diripite aurum: et non est finis divitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus. LXX: Et Ninive sicut piscina aquarum aquae ejus: et ipsi fugientes non steterunt: et non erat qui respiceret: diripiebant argentum, diripiebant aurum, et non erat finis ornamenti ejus: aggravata est super omnia vasa concupiscentiae suae.* Manifestum est quod, civitatibus Ninive (quas filias ejus Scriptura cognominat) in captivitatem deductis, ipsa Ninive, quae tantos nutrierat populos, ut piscinarum aquis compararetur, inutilem habeat multitudinem: dum nullus est qui resistat, et irruentium Babyloniorum impetum ferat. Habebat enim populos, qui tantummodo fugerent, et clamante matre: State, state, claudite portas, muros ascendite, hostibus repugnate, nullus esset qui reverteretur, nemo qui respiceret ad matrem: sed omnes terga vertentes, praedae inimicorum desererent civitatem. Unde dicitur ad Babylonios, quia illi fugerunt, diripite argentum, et tanto tempore congregatas opes subita **556** vastatione praedamini. Non enim est finis divitiarum, supellectilis et vasorum, quae in Ninive condita sunt; nec potestis tantum rapere, quantum ad diripiendum illa

se praebet. Sed quia Niniven speciosam, id est, mundum semel diximus, videamus quae piscina sit mundi. Non ait Scriptura, quod aquae Ninivae sint quasi aquae maris, nec quasi aquae fluminum, nec quasi aquae fontium, nec quasi aquae puteorum, sed quasi aquae piscinae: ut quomodo in Jeremia populus arguitur, qui dereliquit fontem aquae vivae, et fodit sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere (**Jerem. II**): sic et in Ninive omnes aquae illae sint, quae de coelo ceciderint, et antiquam altitudinem relinquentes, in ima delapsae sint. Omnia enim dogmata mundi hujus, quae extra fontem sunt Ecclesiae, hortumque signatum, nec possunt dicere: *Fluminis impetus laetificat civitatem Dei* (**Ps. XLV, 4**): nec de illis aquis sunt quae super coelos laudant nomen Domini, quamvis magna videantur, tamen parva sunt et angusto fine conclusa. Nec moveat quempiam quia piscinam in malam partem accipimus, cum illa piscina in bonam partem accipiatur, ad quam Isaias filius Amos propheta jubetur ascendere. Ibi enim cum additamento dicitur: *Piscina aquae ductus, et piscina fullonis* (**Is. VII et XXXVI**), quae sordes lavare consuevit et maculas vestium [*Al. sordium*) eluere. Quae quia in sublimi posita est, ideo ad eam propheta jubetur ascendere, et in occursum regis de duobus ambustis terribus victoriam pollicere. Sequitur: *Fugientes non steterunt*, habitatores videlicet Ninive. Primum quidem Deum fugere non debuerant, deinde etiam si fugerant, aliquando stare debebant: Magna enim differentia est inter eum qui fugit et stetit, et qui fugiens, numquam stetit. Qui enim stat, fugere cessavit; qui non stat, semper in fuga profectus est. In tanta ergo turba fugientium nullus erat qui respiceret, et ageret poenitentiam, et audiret loquentem

Dominum: *Revertimini ad me, filii, revertentes, et sanabo contritiones vestras* (**Jerem. III, 22**). Unde 557 et Sanctus loquitur in Psalmis: *Periit fuga a me* (**Ps. CXLI, 5**). Hoc ipsum puto et leprae significare mysterium, super qua in Levitico dicitur: *Cum leprosus a sacerdote extra castra fuerit separatus: si steterit lepra, purum esse hominem* (**Levit. XIII et XIV**), et mundari eum qui quasi leprosus fuerat abjectus, et redire ad castra, et habitare in populo. *Sin autem, inquit, diffusa fuerit lepra*, id est, non steterit, sed creverit, et in malo habuerit profectum, et mutaverit colorem pristinae sanitatis, tunc lepra manifestissime comprobatur ab eo, qui habet scientiam inspiciendae et purgandae leprae. Sed et nobis praecipitur a vero Salomone ut habitemus in Jerusalem, nec umquam egrediamur ex ea. Quod si fugerit nos id quod ante nobis fuerat subjectum, et ierit ad Allophylos, non egrediamur muros civitatis nostrae, nec sequamur fugitivorum vestigia: ne dum volumus salvare fugientes, ipsi pereamus: quin potius dimittamus, ut mortui sepeliant mortuos suos (**Matth. VIII**): et scandalizantem oculum, manum, et pedem, dum licet, eruamus et abscindamus a nobis (**Marc. IX**). Quod autem dicitur: *Diripiebant argentum, diripiebant aurum, et non erat finis ornamenti ejus: aggravata est super omnia vasa concupiscentiae suae*, de aquis dicitur Ninive, et de fugientibus qui fugerant, et non steterunt: neque erat qui respiceret; et qui non solum fugisse, et non respexisse contenti, insuper diripiebant argentum, quidquid in mundo videbatur eloquii: diripiebant aurum quidquid praeclarum sententiarum erat in doctrina saeculi, ut ornarent Niniven, ut dogmata sua omni sensuum verborumque flore componerent. Propter quod aggravata est Ninive super omnia vasa concupiscentiae suae; quanto enim plus habebat multam

auri et argenti possessionem, et variam supellectilem, quae erat gravis, tanto magis ipsa aggravabatur, quae gravia diligebat. Unde et iniquitas in Zacharia super talentum plumbi sedet (**Zach. V**); et Aegyptii qui erant peccatis graves, demersi sunt in mare ut plumbum (**Exod. XIV**). Et ex persona peccatoris dicitur in psalmo: *Quasi onus grave aggravatae sunt super me* (**Ps. XXXVII, 5**). Et Petrus qui ante levis pendulo gressu calcabat **558** undas: postquam infidelitate aggravatus vorabatur a fluctibus, manu Domini sublevatur (**Matth. XIV**).

(Vers. 10.) *Dissipata est et scissa et dilacerata, et cor tabescens, et dissolutio genuum, et defectio in cunctis renibus, et facies omnium sicut nigredo ollae*. **LXX: Excussio, redissussio, et ebullitio, et cordis confractio, et dissolutio genuum, et dolores super omnem lumbum, et facies omnium sicut adustio ollae. Sub metaphora captivae mulieris, Ninive dissipata, scissa, lacerata describitur: tabescente corde, dissolutis genibus, renibusque confractis, et quod omnium habitatorum ejus prae terrore hostium, et magnitudine metus, facies in ollarum similitudine videantur exustae, tabidae, et pallore deformes. Porro juxta **LXX** altius intelligendum est, quid significet excussio, redissussio. Quid de populo Dei est, et quasi homo aliquando peccavit, et revertitur ad pristinum statum, quasi Jerusalem dicitur ei: *Excute pulverem pedum tuorum, et consurge, Jerusalem* (**Isai. LII, 2**). Et qui talis est, ut postquam fuerit excussus, in sagittas Dei transire mereatur, et a Domino contra inimicos tendi, canitur de eo: *Sicut sagittae in manu potentis, ita filii excussorum* (**Ps. CXXVI, 4**). Cumque vestigia ejus quasi ingredientis super terram aspersa fuerint pulvere, audiet a Salvatore: *Excutite***

pulverem pedum vestrorum in testimonium illis (**Marc. VI, 11**): haud dubium quin eos dicat, qui recipere noluerunt praedicantes. Qui vero de Ninive eae, quae aggravata est super omnia vasa concupiscentiae suae, iste non semel excutitur, sed frequenter. Et postquam rursus fuerit excussus, et superficies illius emundata (ne quid intrinsecus sordium maneat), fit etiam ei ebullitio, quae significantius in Graeco dicitur ἐκβρασμὸς: proprie siquidem ἐκβρασμὸς in istiusmodi rebus ponitur, cum quod latebat intrinsecus, erumpit in faciem. Unde papulae quoque quae post aegrotationem nascuntur in labiis, vocantur ἐκβράσματα, et sanitatis videtur indicium, morbum in superficiem prorupisse. Non solum autem hoc remedium adhibetur Ninive, ut excutiat crebro, et de vitalibus ejus aegrotatio latens cogatur exire; sed etiam cordis confractio et dissolutio **559** genuum [*Al. renum*] praedicatur, ut quomodo Pharaonis durum et lapideum cor confractum est, quod quamdiu habuit, Dei populum non dimisit (**Exod. VII et deinceps**): sic et Ninive fractum cor emolliatur et mutetur in carneum, et [*Al. ut*] rigida genua quae prius Deo non curvabantur, dissolvantur, et flectantur Deo: ex quo omnis paternitas in coelo et in terra nominatur: et in nomine Jesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum (**Philip. II, 10**). Ut postquam cognoverint creatorem suum, audiant: *Confortamini, manus dissolutae; et genua debilia, roborate* (**Isai. XXXV, 3**). Et dolores, inquit, super omnem lumbum. Jam supra diximus in lumbo coitum significari, et quod omnia opera quae ad commixtionem pertineant, renum appellatione monstrentur. Grandes igitur in consummatione dolores erunt in renibus: quia draconis omnis virtus in lumbis est (**Job. XL, 11**), et pro his omnibus propter quae praecessit excussio, red Discussio,

ebullitio, et cordis fractio [*Al.* confractio], dissolutio genuum, dolores renum, erit facies omnium quasi adustio ollae, ut vel igni ardorique sit proxima, vel nitorem amittens olei, nigrescat in carbonum similitudinem, et confusione operiatur aeterna, a qua sanctus procul est dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (**Ps. IV, 7**). Revelata enim facie gloriam Dei contemplatur (**II Cor. III**). Et puto, quomodo alia est gloria solis, alia lunae, alia stellarum, et stella a stella differt in claritate (**I Cor. XV, 41**): sic in resurrectione mortuorum, et claritatis inter sanctos, et nigredinis inter peccatores, magnam futuram esse distantiam.

(Vers. 11.) *Ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum, ad quam ivit leo ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui exterreat? Leo cepit sufficienter catulis suis, et necavit leaenis suis: et implevit praeda speluncas suas, et cubile suum rapina.* Pro speluncis et leaenis, *nidos et catulos* Septuaginta transtulerunt, in caeteris idem sensus est. Adhuc autem de Ninive dicitur: quod habitaculum fuerit regum, et aula nobilium; ad **560** quam perrexit leo rex Babylonius, id est Nabuchodonosor, et catulus leonis, subreguli quoque ejus, et non fuit qui eis resisteret. Leo cepit sufficienter catulis suis, et necavit leaenis suis. Idem videlicet Nabuchodonosor victoriae cuncta jure possedit, et liberis urbibusque [*Al.* urbibus] suis, vel certe uxoribus in servitutem captivos tradidit, et implevit praeda *speluncas suas*, sive ut in Hebraeo habetur, *foveas suas*, et cubile suum rapina, tam thesauros, quam civitates, auro, argento, vestibus, omnique ornatu complens, ut quod Ninive habuerat, Babylonque [*Al.* Babylon quae] vicerat, possideret. Quia vero secundum ἀναγωγήν, et in Jona, et in hoc Propheta Niniven

mundum istum interpretati sumus: et juxta Joannem: *Totus mundus in maligno positus est* (**I Joan. V, 18**); postquam mundus pertransierit habitaculum bestiarum, et in quo pascebantur leones, tunc admirantes exsultantesque dicemus: ubi est habitaculum leonum ad quod ivit leo diabolus, de quo loquitur et Petrus: *Adversarius vester* [Al. *noster*] *diabolus quasi leo rugiens circuit, quaerens quem devoret* (**I Pet. V, 8**). Et catulus leonis, Antichristus, et omnes doctrinae perversae, sermo contrarius. *Audistis*, inquit Joannes, *Antichristus veniet: nunc autem Antichristi multi sunt* (**I Joan. II**): tot enim Antichristi sunt quot dogmata falsa. Et ante adventum Christi non fuit qui exterreret; sed postquam Dominus noster venit in mundum et Niniven ingressus est, vidit quasi fulgur Satanam de coelo cadentem (**Luc. X**): et cecidit de coelo Lucifer, qui mane oriebatur (**Isai. XLI**). Venit enim verus Samson ad Allophylos: et dum pergit in *Thamna*, quod interpretatur *consummatio ejus*, ut pauperulam de gentibus duceret Dalilam, interfecit leonem, cui venerat consummatio, et illo mortuo, comedit mella dulcedinis. Sed et verus David servans oves patris sui, apprehendit leonem, et interfecit eum (**I Reg. XVII**), et Banajas, qui interpretatur *aedificator Dominus* (**I Para. XI**), descendit in lacum saeculi istius, qui calentes aquas refrigerare **561** consuevit, et interfecit leonem. Et in visione Isaiae, quae adversum quadrupedes cernitur, primum de angustia harum dicitur bestiarum: *In tribulatione et angustia leo et catulus leonis* (**Isai. XXXV**). Iste leo antequam interficeretur a Christo, plurimos cepit in praedam catulorum suorum: et necavit leunculis suis, satellitibus suis, videlicet daemoniis. Vide haereticorum conventicula, et captos multos a leone non quaeres. Considera mortuos qui reliquere vitam, et Ecclesias eorum non vocabis

ovile pastoris, sed leonis speluncas, quas implevit cadaveribus et sanguine mortuorum. *Posuisti* (ait David) *tenebras, et facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiae saltus. Catuli leonum rapere et quaerere a Deo escam sibi* (**Ps. CIII, 20**). Difficile leo invenitur in die, sed semper in noctibus circuit, ut de Ecclesia Christi rapiat, ut escis juxta Abacuc saturetur electis (**Abac. I**). Denique Judas de ovili Christi fuit, et raptus a leone suspendio suffocatus est (**Matt. XXVII**). Sed et ille propheta cui praeceperat Dominus, ne comederet panes in regione ea, ubi vituli aurei erant, et mentita religio, quia comedit, a leone percussus est (**III Reg. XIII**). Jeremias quoque de peccatoribus loquitur: *Percussit eos leo de silva, et lupus usque ad domos disperdidit eos: et pardus vigilavit super civitates eorum. Omnes qui egrediuntur ex eis, capientur* (**Jer. V, 6**). In quo animadvertite quod nemo capiatur, nisi qui de civitatibus Dei fuerit egressus. In quarto etiam Regnorum libro (**Vers. 17**), habitantes in civitatibus Samariae et nescientes judicium Dei terrae, interficiebantur a leonibus: donec didicerunt colere Deum, et a leonibus liberati sunt. Ob hanc causam reor, et quodcumque a bestiis captum est, in Dei sacrificiis non offerri (**Levit. XXII, 8**), et a propheta dici: *Immundum et captum a bestia, non est ingressum in os meum* (**Ezech. IV, 14**). Interfectus est ergo leo, et falsis dogmatibus confutatis, de comedente exivit esca, et de forti egressum est dulce (**Judic. XIV**).

(Vers. 13.) *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: et succendam usque ad fumum quadrigas tuas: et catulos [Vulg. leunculos] tuos comedet gladius: et exterminabo de terra praedam tuam: et non audietur ultra vox nuntiorum tuorum. LXX: Ecce ego ad te, dicit Dominus*

*omnipotens: et succendam in 562 fumo multitudinem tuam, et leones tuos comedet gladius, et auferam de terra praedam tuam, et non audientur ultra opera tua. O Ninive, universa quae dicta sunt, me auctore, patieris. Ego Dominus succendam usque ad fumum et consumptionem currus tuos, et nobiles quosque atque subregulos gladio faciam devorari. Nequaquam terras ultra vastabis, nec tributa exiges, nec audientur per provincias tuas emissarii tui: sive non audiam angelos, qui praesides tui sunt, pro te deinceps deprecantes. Sed et ad mundum haec ipsa dicuntur, in quo est multitudo quae per latam et spatiosam viam pergit ad mortem (Matth. 7), quam comminatur Dominus igne succensam, fumo suae malitiae suffocari ex vanitate (Al. bonitate) ejus nimia. Leones quoque comedet gladius, vivens sermo Dei et acutus, et ex omni parte elimatus: nec non pollicetur auferre se de terra praedam ejus, ut nemo exinde capiatur in Ninive, et quasi clemens tollit mala opera et comprimit ea, ne vox et sonitus eorum ultra possit audiri. Unde ait: *Et non audientur ultra opera tua.**

(Cap. III.---Vers. 1 seqq.) *Vae, civitas sanguinum, universa mendacii [Al. mendax] dilaceratione plena: non recedet a te rapina: vox flagelli, et vox impetus rotae, et equi frementis, quadrigae ferventis, et equitis ascendentis, et micantis gladii, et fulgurantis hastae, et multitudinis interfectae, et gravis ruinae, nec est finis cadaverum: et corruent in corporibus suis, propter multitudinem fornicationum meretricis speciosae et gratae, et habentis maleficia, quae vendidit gentes in fornicationibus suis, et familias in maleficiis suis. LXX: O civitas sanguinum, tota mendax, iniquitate plena, non contrectabitur venatio: vox flagellorum, et vox*

*commotionis rotarum, et equi persequentis, et currus ferventis, equitis ascendentis, et splendentis gladii, et fulgentium armorum, et multitudinis vulneratorum, et gravis ruinae, et non erit finis gentibus ejus, et infirmabuntur in corporibus eorum a multitudine fornicationis. Meretrix speciosa et grata, dux maleficiorum, quae vendit gentes in fornicatione sua, et tribus in maleficiis suis. Ubi nos posuimus, laceratione plena, in Hebraeo habetur PHEREC MALEA (), quod interpretatus est Aquila, ἐξαυχενισμοῦ πλήρης, id est, excervicatione **563** plena: Symmachus autem ἀποτομίας πλήρης, quod possumus dicere, crudelitate, vel severitate plena. In altera ejus editione reperi, μελοκοπίας πλήρης, id est, sectionibus carniū et frustis per membra conscissis: denique statim subjecit, ubi indesinens praeda est. Porro Hebraeus PHEREC () non excervicationem, pro qua in Aquilae editione reperimus, ἐξαυχενισμόν [Mss. αὐκενισμόν], sed gubernaculum, id est, κυβερνισμόν interpretatus est: ut ostenderet et urbem fuisse regalem, et velut in navi cunctarum gentium tenuisse gubernaculum. Describitur autem potentia ejus, id est, Ninive, et sub lamentatione crudelitatis arguitur. Vae, civitas sanguinum, in qua nulla veritas, sed omne mendacium, plena rapina, et laceratione praedarum. Vox flagelli crudelis semper et saevientis imperii, et vox impetus rotae. Vocem pro sonitu accipiamus: rotam ferventem, per diversa discursum, et equi frementis, et quadrigae ferventis, subauditur in omnibus, vox. Tam pulchra autem juxta Hebraicum et picturae similis ad praelium se praeparantis exercitus descriptio est, ut omnis meus sermo sit vilior. Nam quod ait: *Et gravis ruinae, nec est finis cadaverum*, de adversariis intelligamus qui ab eis sunt interfecti. Et corruent in corporibus suis, vel cadent a sua*

multitudine, dum a se invicem constipantur: vel in cadaveribus corruent interfectorum: αὐτῶν enim et *suis*, et *eorum*, utrumque significat. Propter multitudinem, inquit, fornicationum meretricis: quia cum multis gentibus fornicata est, et totius orbis quem subjecerat sibi colebat idola. Speciosae et gratae, et habentis maleficia, magos significat: quae vendidit gentes in fornicationibus suis, et familias in maleficiis suis, id est, quae in cunctas gentes habuit potestatem. Haec de Ninive sunt dicta simpliciter. Caeterum si rationabiliter propter pulchritudinis nomen mundum intelleximus (*Al.* intellexerimus) Niniven, recte mundus, qui in malo positus est, propter multitudinem sagittariorum, et eorum qui velut gladiis homines linguis 564 suis interficiunt, civitas sanguinum dicta est. Unde et consequenter tota mendax, quod ad perversitatem doctrinarum refertur, non habente sermone Dei, ubi caput in ea reclinet, cum perversa dogmata cuncta possideant. Non est qui intelligat aut requirat Deum: omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (**Psal. XIII, 2, 3**). Quae quamquam et nunc ex parte fiant, tamen in consummatione magis complentur: quando, multiplicata iniquitate, refrikerit charitas multorum (**Matth. XXIV.**) Quanti capiuntur a Nemrod gigante, et venatore saevissimo, quia adversum Deum superbiens, plures de saltu ejus suis pedicis innexuit: cujus non attrectabitur a multis praeda, sive venatio. Multos enim habet satellites, et secum pariter venatores, qui in ejus venatione laetantur, et captivorum more ei astant. Sed et vox flagellorum auditur in mundo, quia multae sunt tribulationes justorum (**Psal. XXXIII**), quibus qui flagellantur, clamitant, et doloris magnitudinem flebili voce testantur: quando alius daemone,

alius ira, quae furori similis est, alius libidine, odio, invidia, superbia corripuntur, flagellum in eis Assyrii regis sonat. Sed et in corporis malis, flagellum diaboli intelligimus, de quo ad justum dicitur: *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo* (Ps. XC, 10); quando viderimus hunc morbo regio computruisse, et superesse cadaveri suo: alium intercuti aqua, et tumentem natum corpore, crescentibusque membris, formam pristini hominis decrescere, quod nuper in excetra vidimus: illum purulentias quasdam, et vulnerati damna pulmonis egerere: istum humore in lapides desiccato, urinae amaritudinem, et vesicae tormenta sentire, non dubitemus dicere, vocem flagellorum esse Ninive: licet nonnulli haec vel ex corrupto aere, vel ex escarum et corporum diversitate accidere suspicentur. Nos qui legimus et febrem increpitam (Luc. IV), et mulierem quae per decem et octo annos a diabolo fuerat ligata (Ibid., XIII) Domino medicante, curatam, sciamus haec omnia 565 flagella esse Ninive. Unde sequitur: *Et vox commotionis rotarum*; dum huc atque illuc genus raptatur humanum, et incertis per cuncta discursibus, ubi periculum, ubi salus sit, ignoramus: de qua rota et in principio Ezechielis scriptum est (Ezech. I): in psalmo septuagesimo sexto legimus: *Vox tonitrui tui in rota* (Psal. LXXVI, 19). Habet autem Ninive et equum persequentem, cujus hinnitus, et ungula terram fodiens, et pectus aestuans, semper bella desiderat, loquente Domino contra diabolum. *De longe odoratur bellum: cum saltu et clamore non parcat fugientibus: nec sinit abire terga vertentes*; sed persequitur ut prosternat, interficiat, conculcet illudat [Al. illudat]. Est quoque in Ninive et vox quadrigae ferventis, quales puto habuisse Pharaonem, quae a Domino submersae sunt (Exod. XIV). Ad hanc quadrigam quatuor

junguntur equi, quatuor scilicet perturbationes, de quibus et philosophi disputant, et Maro non tacet, dicens (**Virg., VI Aeneid.**):

Hi cupiunt, metuuntque, dolent, gaudentque
His equis et hac quadriga Ninive cuncta perturbat. Sed et equitis ascendentis vox in ea personat, qui arte quadam et gyro praeparatus ad bellum, non absque periculo contra se pugnantis incedit. Habet hic eques sermonis gladium, exacutum cote dialecticae, et rhetoricae artis oleo levigatum: habet arma fulgentia, transfigurante se Satana in angelum lucis (**II Cor. XI**), quae arma apostolicae armaturae contraria sunt. Nec mirum si in Ninive vulneratorum multitudo sit, cum multitudo sit sagittarum. Et quomodo quatuor quibus pugnamus et tegimur, sunt scuta virtutum, prudentia, justitia, temperantia, fortitudo: ita econtrario quatuor vitia sunt, stultitia, iniquitas, luxuria formido, quibus ab hoste percutimur. Quorum singula pullulantes habent in se, ac multiplices species sagittarum, quibus inferuntur vulnera, quae nisi statim medicina curaverit, fit gravis ruina, atque utinam tanti essent in Ninive, leviter cadentes et leviter vulnerati, quanti sunt pro ruinae pondere, usque ad inferna demersi. Nec est finis gentibus [*Al. gemitibus*] ejus: malitia ejus finem non habet: et quantae species peccatorum, tot gentes sunt Ninive, quae infirmabuntur in corporibus suis a multitudine **566** fornicationis. Quod licet possit et de eis accipi, qui propter res venereas etiam corpore debilitati sunt, et cum perditione animae carnem quoque frangunt cui serviunt: tamen gentes istae, de quibus diximus, non cadunt, juxta Hebraicum, nisi in corporibus suis, et non offendunt (ut interpretatus est Symmachus) nisi in cadaveribus mortuorum, quae fornicationis multiplicatione prostrata sunt. In hoc loco

LXX interpretes, cum secundum Hebraicum posuerimus, *propter multitudinem fornicationum meretricis*, quasi aliud voluerunt esse principium, ut dicerent: *Prae multitudine fornicationis*; et hucusque finita sententia, postea inciperent, *meretrix speciosa et grata, dux maleficiorum*. Pro duce maleficiorum, Aquila et Symmachus transtulerunt, *habens maleficia*. Nec mirabitur Niniven scortorum jam esse gratissimam, qui tantam hominum multitudinem cum ea viderit fornicari, et maleficiis illius, et quibusdam incantationibus ad amorem ejus pene cunctos trahi. Haec vendidit gentes in fornicationibus suis, quae tollunt membra Christi, et faciunt membra meretricis; *et tribus in maleficiis suis*. Facit enim amare ea [*Al. eas*], quae odisse debuerant, et detestari quae amare debebant, ut cum deceptae fuerint, juxta illud quod scriptum est: *Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimae (I Cor. XV, 33)*, etiam alios malefica arte supplantent. Legi in Scripturis sanctis in bonam quoque partem maleficos accipi: *Et malefici incantantis sapienter (Psal. LVII)*. Sed ad hoc incantat talis maleficus, ut meretricis Ninive amore devinctos ad mentis sanitatem retrahat.

(Vers. 5, 6.) *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, et revelabo pudenda tua in faciem tuam, et ostendam in gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam: et projiciam super te abominationes, et contumeliis te afficiam, et ponam te in exemplum*. LXX: *Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens, et discooperiam posteriora tua super faciem tuam, et ostendam gentibus confusionem tuam, et regnis ignominiam tuam, et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas, et ponam te in exemplum*. Quia

vendidisti, o Ninive, gentes in fornicationibus tuis, et familias in maleficiis tuis, et quasi publicum prostibulum **567** cunctis divaricasti pedes tuos: propterea ego ipse ad te veniam subvertendam, non mittam angelum, non credam aliis iudicium tuum. Discooperiam pudenda tua in facie tua, ut quae prius non videbas, ante tuum ponantur aspectum. Ostendam gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam, ut qui tecum fornicati sunt, ipsi te despiciant, irrideant, et contumeliis te afficiant: et eris in exemplum universis te videntibus. Haec autem omnia sub metaphora mulieris narrantur adulterae, quae, cum fuerit deprehensa, producitur in medium, et ante oculos omnium depompatur. Quod quidem per translationem etiam super Jerusalem plenissime in Ezechiele prophetalis sermo describit. Verius tamen et utilius dicuntur ad mundum, ad quem secandum pariter et curandum verus medicus venit e coelo. *Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens*: quia omnipotens sum, possum universos sanare morbos: et quod est aliis impossibile, mihi possibile est. Revelabo posteriora tua in facie tua, id est, virtutes meas, praecepta atque sermones, quae projecisti post tergum tuum: licet non merearis, faciam te videre. Ego enim mandaveram tibi de sermonibus meis, ut semper ante oculos tuos moverentur, ligati essent atque penderent. Tu autem, contempto iubentis imperio, post tua eos vestigia reliquisti, ut non solum non faceres, sed nec dignareris quidem videre quod jusseram. Vel certe faciam te videre et intelligere errores tuos, quos ante, cum caeca ferreris et praeceps, rebaris esse virtutes. Post haec etiam gentibus quas vendidisti in fornicatione tua, ostendam nuditatem tuam, ut nequaquam tui amore capiantur, sed videntes sordidum et turpe corpus intrinsecus, cujus primum superficie ducebantur, tecum desinant fornicari.

Regnis quoque quae majora sunt quam gentes, ostendam ignominiam tuam, quam ut haberes, ipsa fecisti. Et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas, ut quomodo immunda es, sic immunda videaris; nec decipias plurimos, qui tibi ante cohaerentes, unum tecum corpus efficiebantur. Et ponam te in exemplum, ut similitudo formidata **568** poenae, similitudinem prohibeat delinquendi (**II Cor. V**).

(Vers. 7.) *Et erit, omnis qui viderit te, resiliet a te, et dicet: Vastata est Ninive; quis commovebit super te caput? Unde quaeram consolatorem tibi?* In Hebraeo non habetur *caput*, sed nos apposuimus, ut sensus manifestior fieret. Denique Symmachus ita interpretatus est: *Et omnis qui viderit te, recedet a te, et dicet: dissipata est Ninive, quis lugebit cum ea?* Porro Septuaginta: *Et erit, omnis qui viderit te, descendet a te et dicet: Misera Ninive, quis gemet eam? Unde quaeram consolationem illi ÷ aptantem chordam.* ** Qui ruinas viderit Ninive, et positam eam omnibus in exemplum, expavescet atque mirabitur, et dicet: *Dissipata est Ninive, quis commovebit super te caput?* hoc est, quis dolebit super te, quis tuus poterit esse consolator? quae quamdiu potens fuisti, quasi crudelis domina, non miserebaris senis [*Al. senum et parvulos*]: nec parvulum respiciebas: nec praeparasti luctus tui socium, quae noluisti consortium habere regnandi. Qui autem haec terrena contemnit, et veneficae [*Al. venefica*] Ninive maleficia despexerit, nec falsa pulchritudine ejus fuerit irretitus, cum omnem illius turpitudinem [*Al. pulchritudinem*] intrinsecus viderit, et coeperit odisse quod caeteri diligunt, refugiet et resiliet ab ea, sive, ut a Septuaginta dicitur, *descendet*. Quamdiu enim

terrena honoramus, et putamus esse sublimia, velut in quondam superbiae culmine sumus, et miramur pulchritudinem Ninive. Cum autem consideraverimus naturam ejus, et omnia corporalia bona, quasi humilia despexerimus, subjicientes nos potentiae manus Dei, tunc miserebimur Ninivitis [*Al. Ninive*]: et omnia terrena bona digna planctu judicabimus, dicemusque: Misera Ninive, quanti tuis laqueis irretiti sunt, quantos alligatos vinculis tuis tenes! quis, putas resiliet a te et descendet de superbia tua, et te miseram judicabit? Quod autem ait, *quis*, non tam pro difficili, quam pro raro debemus accipere, ut saepe diximus: *Quis, putas, fidelis et prudens dispensator* (**Matth. XXIV, 45**)? Et: *Quis sapiens, et intelliget haec* (**Osee XIV, 10**)? Et: *Quis ascendet in montem Domini* (**Psal. XXIII, 3**)? Quis ergo gemet super Ninive? Quis poterit inveniri, qui hoc tabernaculo praegravatus cum Paulo dicat: *Miser ego, quis me 569 liberabit de corpore mortis hujus* (**Rom. VII, 14**)? Videmus quotidie si cui vicina mors venerit, et intellexerit se vel febre, vel vulnere, vel quolibet genere morborum, de hoc mundo subtrahi, pavere, trepidare, et toto corpore tremescentem in Ninive haerere complexibus, et a speciosae meretricis corpore vix avelli. Quod autem sequitur: *Unde quaeram consolationem, vel consolatorem tibi, qui aptet chordam?* adhuc ex persona ejus dicitur, qui resiliet vel descendet [*Al. discedet*] a Ninive, et dicet: *Misera Ninive, quis gemet eam?* de confusa saeculi hujus conversatione [*Al. conversione*] disputans, in quo nihil cuiquam potest placere perpetuum: sed quod placuit displicet, et quod displicuerat, rursum placet. Quis itaque poterit talis inveniri consolator? et (ut ita dicam) scriptor lyricus et citharoedus qui possit dissonantes chordas ejus in unam harmoniam

contrahere, et vocalem in laudes Dei efficere concentum? Hoc quod exposuimus, *qui aptet chordam*, vel *aptantem chordam*, et Graece dicitur, ἀρμόσαι χορδὴν, nec in Hebraico, nec in caeteris invenimus translatoribus, sed pro eo alterius sermonis exordium: *Numquid melior es ab Amon quae habitat in fluminibus?* Unde videtur mihi magis cum posterioribus copulandum.

(Vers. 8 seqq.) *Numquid melior es ab Amon* [Vulg. *Alexandria populorum*], *quae habitat in fluminibus?* *aqua in circuitu ejus, cujus divitiae mare, aquae muri ejus, Aethiopia fortitudo ejus et Aegyptus, et non est finis; Africa et Libyes fuerunt in auxilio tuo. Sed et ipsa in transmigratione ducitur in captivitatem; parvuli ejus elidentur* [Vulg. *elisi sunt*] *in capite omnium viarum, et super inclytos ejus sortem mittent* [Vulg. *miserunt*], *et omnes optimates ejus affigentur* [Vulg. *confixerunt*] *compedibus. Et tu ergo inebriaberis, et eris despecta: et tu quaeres auxilium tuum ab inimico, omnes munitiones tuae sicut ficus cum grossis suis, si concussae fuerint, cadent in os comedentis. LXX: Aptā chordam, pars Ammon, quae habitas in fluminibus, aquae in circuitu ejus, cujus principium mare est, et aqua muri ejus. Aethiopia fortitudo ejus et Aegyptus, et non est finis fugae tuae. Phut et Libyes facti sunt auxiliatores illius, et ipsa in transmigrationem ibit captiva, et parvulos illius allident in principio viarum ejus, 570 et super omnia inclyta ejus mittent sortem, et universi optimates ejus alligabuntur compedibus: et tu inebriaberis, et eris despecta, et tu quaeres ibi ut stes ab inimicis tuis; omnes munitiones tuae ut ficus, quae grossos habent, si commotae fuerint, cadent in os comedentis. Pro eo quod in Septuaginta*

legitur, *Apta chordam, pars Ammon*; et caeteri interpretes transtulerunt: *Numquid melior es ab Amon?* Hebraeus qui me in Scripturis erudivit, ita legi posse asseruit: *Numquid melior es quam No, Amon?* et ait, Hebraice NO
dici *Alexandriam*: AMON

autem, *multitudinem*, sive *populos*, et esse ordinem lectionis: Numquid melior es ab Alexandria populosa, sive populorum, quae habitat in fluminibus, aqua in circuitu ejus? Non quod eo tempore Alexandria vocaretur, quippe quae longo post tempore ab Alexandro Magno Macedone nomen accepit; sed quia sub nomine primo, id est, *No*, semper Aegypti metropolis fuerit, et abundantissima populis. Denique et qui res gestas Alexandri memoriae tradiderunt, principem eam fuisse Aegypti autumant. Sed et propheta Jeremias, *Amon*, sive *No, Alexandriam*, intelligens in visione contra Aegyptum, ad quam dicit: *Vitula formosa Aegyptus, stimulator ab Aquilone veniet ei* (**Jerem. XLVI, 20**), haec quoque manifestius addit: *Confusa est filia Aegypti, tradita est in manu populi Aquilonis, ait Dominus virtutum Deus Israel. Ecce ego visitabo super AMON MENNO* (), id est, *super tumultum* [Al. *tumulum*] *de Alexandria* (**Ibid., 24 seqq.**): AMON enim, ut diximus, *populos*: MEN praepositionem *de* significat: NO autem *Alexandriam*. Et visitabo, inquit, *super Pharaonem, et super Aegyptum et super deos ejus, et super reges ejus, et super Pharaonem, et super eos qui in eo sperant, et dabo in manus quaerentium animas eorum, et in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, et in manu servorum ejus*. Dicitur itaque ad Niniven: Numquid populosior es, aut potentior Alexandria? Et describitur situs Alexandriae, quae super Nilum et super mare posita hinc inde aquis et fluminibus ambiatur. *Aqua in*

circuitu ejus, cujus divitiae mare: aquae muri ejus: hinc enim rivo Nili, inde lacu Mareotico, ex alia parte mari cingitur. Quod autem **571** Aethiopia et Aegyptus, et Africa pro quo in Hebraeo ponitur PHUT (), et Libyes in praesidio ejus sint, ipse situs provinciarum et urbis ostendit. Et haec igitur quam meus, inquit propheta, sermo describit, capietur a rege Babylonio, et idem tuus atque illius vastator erit. Quae Josephus quoque Judaicae scriptor historiae in libris suis refert. *Parvuli ejus allidentur in compitis* (Al. *compedibus*), nobiles ejus dividuntur sorte victorum, et potentissimi quondam principes captivi ducentur in catenis. Cum ergo haec passura sit Alexandria, e tu, o Ninive, de eodem bibes calice, et inebriaberis, et consopita jacens despiceris, et in tantam venies necessitatem, ut a Babyloniis, sive contra Babylonios, ab inimicis tuis auxilium roges. Omnia firmamenta tua et muri in sublime porrecti, et altitudines turrium, quas nunc inexpugnabiles putas, et viri fortes bellatoresque tui, primitivis ficis comparabuntur, quae si concussae fuerint levi tactu, in os cadent devorantis. Nam quod apud Septuaginta legitur: *Apta, sive compone chordam*, adhuc ad Niniven dicitur. Et est sensus: Inordinatum et incompositum tuum, et in diversa discrepans, in chordarum similitudinem apta, Ninive, quia nihil tibi proderit species et magnitudo tua, quae praecipua habere te credis, nisi te aptaveris ad canendum. Considera enim [Al. ergo] omnem partem sortis filiorum Ammon, et quaecumque aestimantur possidere bona, quomodo eos non defenderint, ne irent in captivitatem, et ne parvuli eorum alliderentur in viis. Quid ei profuerunt flumina, juxta quae posita est urbs Ammon? Quid, exceptis fluminibus, tanta puteorum et fontium multitudo, incipiens a mari Mortuo, et vallans regionem ejus? Quid ei praebuere praesidii

Aethiopia et Aegyptus, quondam foederati ejus? Quomodo ergo illam non juvit auxilium sociorum: sic nec tuus, o Ninive, fugiendi finis erit, sed huc atque illuc vastaberis. Quod loquar de Aethiopibus, et de Aegyptiis **572** qui praesules fuerunt filiorum Ammon, cum etiam Libyes ei fuerint foederati? Et haec igitur ducetur in captivitatem, et parvuli ejus, quia ingredi non valebunt, interficientur in viis ante parentum ora prostrati, et omnes opes ejus forte a victoribus dividuntur. Nec quisquam de principibus evadet, quia ferro et compedibus vincientur. Et tu ergo, o Ninive, inebriaberis, et dives quondam ac speciosa, quae tantos amatores habebas, despiceris ab omnibus, et inimicis persequentibus, quaeres requiem, et non invenies. Omnes bellatores tui et universa auxilia praedae hostibus erunt, et sine ullo labore capientur in similitudinem grossorum ficus, quae concussae non in terram, ne saltem parvus labor sit colligentium, sed statim in os devorantis cadent. Haec dicta sint παραφραστικῶς juxta Septuaginta interpretes: semel enim propositum nobis est, et Vulgatam editionem sequi, ne aliquam excetrae et Sardanapalo reprehendendi occasionem praebuisse videamur. Caeterum non satis mihi videtur congruere exemplum eversionis Ninive cum filiis Loth, qui vocantur *Amman*. Primum enim *Ammon* dicitur (**Genes. XIX**), et non *Amman*: deinde *Ammana*, quae nunc vocatur *Philadelphia*, non est sita super flumina, nec opes illius de mari congregantur: quippe quae mediterranea sit, nec aquae sunt muri ejus, nec habet Aethiopiam et Aegyptum et Africam et Libyes foederatos, cum haec omnia et juxta potentiam, et juxta exemplum, et juxta descriptionem loci et regionis, et amicarum gentium, magis Alexandriae coaptanda sint: et numquam potentissima civitas Ninive minori

Philadelphiae comparata, audiret a propheta: *Numquid melior es?* Cui autem dicitur: *Numquid melior es*, ostenditur minor esse ea cui comparatur, et non debere eam indigne ferre si capta sit, cum major et firmior et potentior tam natura loci, quam viris fortibus, ab eodem sit hoste superata. Quia vero Niniven et **573** mundum istum interpretati sumus, praecipitur ei ut aptet et componat chordas suas, et se ad lugubre carmen paret: pars enim filiorum Amon quae multo melior fuerat quam Ninive, et habitaverat super flumina, quia in errore deprehensa est, poenas eam sui sceleris pependisse. Ac primum juxta historiam Alexandriae dicendum, quod *Ammon* interpretentur *populi*, et sit sensus juxta leges allegoriae: Considera populos Ecclesiae quae habitat super amnes prophetarum, et habet doctores in circuitu suo, quorum de ventre manant flumina, cujus initium est mare. A lectione quippe Legis, quae sine ligno Christi amara est, in similitudine Merrhae ad ejus mysterium pervenitur, quae habet Aethiopiam in fortitudine: Aethiopia quippe praeveniet manus ejus Deo (**Ps. LXVII**): et Aegyptum in quam Dominus venit in nube levi: et Libyes qui ante habitabant in arentibus, et postea facti sunt in auxilio ejus. Et haec ergo si non se attenderit, et omni diligentia custodierit cor suum, captiva ducetur, et planget filios suos. Parvuli quoque ejus, qui adhuc in principiis viarum sunt, nec ad medium itineris pervenerunt, elidentur in ipsis principiis suis: et hostes saevissimi praeclara quaeque ejus sorte sibi dividere festinabunt, et optimates quos principes et praepositos intelligere possumus, vinctos catenis, et gravissimo compedum pondere praepeditos, trahent in captivitatem. Et tu ergo, Ninive, homines videlicet infideles, homines mundo penitus inhaerentes, senties supplicia, et

consopieris calice meo, cum illi quoque biberint qui de mea parte [*Al. sorte*] fuerant, et suo vitio corruerunt. Et despiciaris a me: quaeres finem inter vitia et perturbationes quae te prement, et nihilominus stationem et finem malorum reperire non poteris; sed et omnes voluntates tuae et dulcedines, et potentiae saeculares, et dogmata quae tibi videbaris habere firmissima, devorabuntur a comedente, **574** de quo per parabolam dicit Samson: *De comedente exivit cibus, et de forti egressum est dulce* (**Judic. XIV, 14**): tunc enim fortia quaeque tua, et quae dulces fructus spectantium oculis promittebant, ad primam arboris concussionem ruent in os diaboli devorantis, a quo semper Ninive tenta fuerat et possessa. Porro quod praetermisimus: *Et non est finis fugae tuae*, quia ad Niniven dicitur, et inter ea quae de Ammon scripta sunt, positum est, et videtur extraordinarie in alieno loco insertum, quasi per ὑπέρβατον referamus ad Niniven, ut sit ordo: Et inebriaberis, et non est finis fugae tuae, et eris despecta, et caetera quae dicuntur ad Niniven. Et interpretabimur non esse finem fugae Ninive a Deo: quia semper profectum habeat in fugiendo, et numquam velit consistere, secundum illud quod supra diximus: *Et ipsi fugientes non steterunt, et non erat qui respiceret*. Et dicemus, ideo Scripturam sanctam his difficultatibus esse contextam, et maxime prophetas, qui aenigmatibus pleni sunt, ut difficultatem sensuum, difficultas quoque sermonis involvat: ut non facile pateat sanctum canibus, et margaritae porcis, et profanis sancta sanctorum. Quod si voluerimus Ammon interpretari super filiis Loth, dicamus Loth habuisse ex duabus filiabus duos filios, Moab et Ammon, quorum senior *Moab* interpretatur *ex patre*, sive *aqua paterna*: junior vero *Ammon*, vel *filius generis mei*, vel *populus*

noster (**Genes. XIX**). Et arbitror quomodo [Al. quemadmodum] qui ex Juda natus fuerat propter peccatum dicitur ad eum: *Semen Chanaan, et non Juda* (**Dan. XIII, 56**). Et in Ezechiele ad Jerusalem peccatricem [Al. meretricem]: *Radix tua et generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhaeus* [Al. Chananaeus], *et mater tua Cethaea* (**Ezech. XVI, 3**): sic eos quicumque fuerunt de priori populo, hoc est, de Judaeis; et de juniori, id est, de nostris, Moabitas et Ammonitas figuraliter appellari. Et quia declinaverunt a patre suo (*Loth* quippe *declinatio* interpretatur) **575**, poenae subjiciendos et passuros omnia quae supra exposuimus. Si autem ab his qui sancti quondam fuerant, Dei severitas incipit, et illa quae habitabat inter flumina, gehennae igne purgabitur: quanto magis Ninive quae ante non habuit legem, nec recepit jugum praeceptorum Dei, propter superbiam suam ad extremum in os corruet devorantis!

(Vers. 13 seqq.) *Ecce populus tuus, mulieres in medio tui: inimicis tuis adapertione pendentur portae terrae tuae: devorabit ignis vectes tuos. Aquam propter obsidionem hauri tibi: exstrue munitiones tuas, intra in lutum, et calca: subigens tene laterem. Ibi comedet te ignis; peribis gladio, devorabit te ut bruchus: congregare ergo ut bruchus: multiplicare ut locusta. Plures fecisti negotiationes tuas, quam stellae sint coeli: Bruchus expansus est, et avolavit. Custodes tui quasi locusta, et parvuli tui quasi locustae locustarum, quae considunt in sepibus in die frigoris. Sol ortus est, et avolaverunt, et non est cognitus locus earum ubi fuerint. LXX: Ecce populus tuus quasi mulieres in te, inimicis tuis aperiendo aperientur portae terrae tuae: comedit ignis*

vectes tuos. Aquam obsidionis hauri tibi, obtine munitiones tuas: ingredi lutum et conculcare in paleis, obtine super laterem. Ibi comedet te ignis, disperdet te gladius, et comedet te quasi locusta: aggravaberis quasi bruchus, multiplicare ut bruchus: multiplicasti negotiationes tuas sicut stellas coeli. Adhuc ad Niniven textitur dicentis eloquium: Non mirum si fortes et pugnatores tui in similitudinem grossorum ficus, statim in os decidant devorantis, cum populus tuus effeminatus sit, et resistere nequeat. Pandentur ergo portae tuae, et patebit **576** civitas hostibus, robustissimos vectes quibus claudebantur portae, consumet ignis. Hauri igitur aquam, et cura ne potus desit obsessae munitioni: lateres confice, ut interrupta murorum struas, prope est enim obsidio. Et cum haec omnia feceris, quasi a brucho humus, ita a gladio devoraberis. Sed et cum multiplicata fueris ut bruchus, et ut locusta in unum pariter congregata et congregaveris sicut astra coeli divitias tuas, sicut locustae et bruchus, et parva genimina locustarum, quae vocantur attelabi [*Al. adtelebi*], sole incalescente, avolant, nec reperiuntur: sic tu dispergeris et fugies. Natura enim haec locustarum est, ut in frigore torpentes, per calorem volitent. Porro attelabus quem significantius *comessorem* interpretatus est Aquila, parva locusta est inter locustam et bruchum, et modicis pennis reptans potius quam volans, semperque subsiliens: et ob hanc causam ubicumque orta fuerit, usque ad pulverem cuncta consumit, quia donec crescant pennae, abire non potest. Haec juxta Hebraicum, propter lectoris faciliorem intelligentiam, ipsa Scripturae calcans vestigia, manifestius explanavi. Dicam autem et juxta LXX coeptam τροπολογίαν sequens, primum breviter, id est, quasi in epitome, et postea latius de singulis disserens: Populus tuus, o Ninive, homines videlicet

saeculares qui proprie vocantur populus urbis Assyriae, ita passionibus enervati sunt, et vitiis elanguerunt, ut imbecillitati mulierum comparentur; nihil enim in animabus suis forte, nihil robustum possident et virile. Unde inimici praevalentes adversum eos, aperuerunt omnes sensus **577** eorum, et per corporales januas introgressi sunt. Et signanter sensus corporum, ostia Niniviticae terrae appellantur. Habent autem ex prima Dei conditione etiam hi qui se vitiis manciparunt, occasionem cognoscendi Deum, quasi robustissimos vectes, quibus oppilent et claudant portas sensuum. Sed et ipsos consumet ignis, qui a sagittis est alatus ardentibus, quamobrem dicitur ad Niniven: *Hauri tibi aquam*, et asperge te sermone atque ratione, et occasionibus intelligendi Deum, exercendarumque virtutum, quae tibi insitae sunt, abutere ad praeliandum. Verum tu dissolutis manibus, id est, operibus voluptatis, quidquid in te habueras roboris, perdidisti: quamobrem convertere, et age poenitentiam, et rursum obtine munitiones tuas. Et quia semel ingressa est lutum, et clausa es corpore (quod quasi terra et paleis et aqua, ita carnibus, sanguine, venis, nervis, ossibusque compactum est), sustine injuriam et necessitates corporis: et conculcare ab inimicis, et omnia ad conficiendam carnem, quae poenitentia digna sunt, patere. Semel enim assumens lutum, et paleas et inanibus hujus saeculi negotiis involuta, debes per injuriam sponte calcari, et tamen noli salutem penitus desperare: esto confidens, et corpus, id est, laterem tuum propter assumptum sermonem quasi aquam in servitutem redige, et subijce tibi, ut domineris lateri tuo: alioquin nisi hoc feceris, vivax te postea flamma consumet, vel in poenam per gehennam, vel ardentibus inimici jaculis suscitata: et non solum igni vastaberis, sed gladius quoque te comedet quasi

locusta terrae virentia. Et hoc patieris si non fueris super laterem, tuoque pondere praegravata, et omnem perdens volatum, tota detraheris in terram, sicut bruchus repente in terram cadit, cum lasso [*Al. lassus*] volatu ultra ire non quiverit. Habeto itaque virtutes tam innumerabiles, ut bruchus: ne ita pondere tuo ad terram detraharis, ut bruchus. Quae universa perpessa es, quoniam multiplicasti tibi divitias et negotiationes diversorum dogmatum, putans eas clariores esse stellis, et magis fulgere quam coeli sidera. **578** Haec, ut dixi, ad comprehendendum sensum a nobis dicta sunt breviter: nunc ad exordium capituli revertentes, singula ut possumus, explicemus. Quis non dicat speciosam Niniven, animam natura pulchram, luxuria et voluptatibus hujus saeculi delinitam, in muliebres delicias pervenisse, et virilitate perdita, elanguisse in feminam? Si enim justi anima in perfectum virum veniens, et conditionis suae servans rigorem, adhaerensque Deo, unus cum eo efficitur spiritus: cur non econtrario anima quae amat mundum, unum cum mundo fiat, et in mollitiem redacta femineam, virilem perdat [*Al. perdiderit*] rigorem? Ego puto ob hanc causam in Exodo praecipere Pharaonem, ut omne masculinum quod natum est Hebraeis, mittatur in fluvium, et omne femineum vivificetur (**Exod. I**). Neque [*Al. Numquid*] enim poterat rex Aegyptius qui dicit alibi: *Mea sunt flumina, et ego feci ea* (**Exod. XXIX, 2**), quidquam aliud nisi hoc jubere, ut quodcumque est Hebraeorum [*Al. Hebraeum est*], et eorum, qui per saeculum istud transeunt, forte et virile, mittatur in aquas, et per fluentia earum deferatur in mare. Et econtrario quidquid femineum et molle, et formosum videretur in hoc saeculo, hoc vivificetur, adolescat et generet. Simulque considera quod Aegyptius imperator viros Hebraeorum non

possit occidere, nec eos qui jam egressi sunt de infantia, sed quorum aetas adhuc tenera est, et molle corpus, et profectus incipiens: scit non posse nutrirī feminas, nisi interfecti fuerint masculi. Vult itaque in Hebraeis quidquid forte est et virile, hoc gurgite sui fluminis suffocare, ut quae feminea sunt, liberius sola succrescant. Quod autem sequitur: *Inimicis tuis apertione aperientur portae terrae tuae*, intelligere poteris, assumens de Jeremia testimonium, in quo scriptum est: *Ascendit mors per fenestras vestras* [Al. nostras] (**Jer. IX, 21**). Quodque per Jeremiam in fenestris, hic in portis asseres demonstrari, et has ipsas ad sensus referes. Sciens enim sermo divinus duplices esse sensus, ad distinctionem malorum sensuum, in Proverbiis ait: *Sensum divinum invenies*. Sensum autem hic non accipias pro animo et mente, quae Graece νοῦς dicitur, sed pro αἰσθήσει, a qua et quinque sensus nuncupati sunt, **579** visus, odoratus, gustus, tactus, auditus. Portae itaque terrae Ninive, corporales sensus intelligantur: portae autem Jerusalem coelestis, omnis sensus divinus et de supernis veniens. Has portas Ninive aperit populus ejus per visum et auditum, et omnes reliquos sensus, quasi per latam et spatiosam viam quae ducit ad mortem (**Matt. VII**), corporales quaerens capere voluptates, quibus claudunt homines Dei portas suas, obturantes aures, ne audiant iudicium sanguinis, claudentes oculos suos ne videant iniquitatem, obturantes nares, ne unguenta prima in effeminationem animae suae odore suscipiant: claudentes os gulae, et ventri avido, et a tactu molli retrahentes manus suas, ne ad libidinem venter exaestuans, in femineos ardentem animam cogat amplexus. Qui autem homines Dei sunt, aperiunt sensus suos, id est, portas coelestis Jerusalelem, ut ad eos ingrediatur sermo Dei. Malarum portarum illud

exemplum est: *Qui exaltas me de portis mortis*. Bonarum hoc: *Ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiae Sion (Psal. IX, 15)*. Quando videris amatorem voluptatum magis quam amatorem Dei, et luxuriae deditum, statim de eo dicito: Inimicis suis aperuit portas terrae suae, non enim amicis animae suae, sed inimicis aperiunt portas terrae Ninive. Quod si et hi qui principes putantur in populo, eadem fecerint, de his quoque dicere non timebis: Duces populi mei de domo deliciarum suarum ejecti sunt. Si autem videris eos voluptatibus, et hinc inde ambiente luxuria praepeditos, nullam habere misericordiam in pauperes, nec de populo Dei esse sollicitos, aptabis eis quod sequitur: *Qui dormiunt super lectos eburneos: et fluunt voluptate in stratis suis: qui comedunt haedos de gregibus, et vitulos lactentes de armentis: qui bibunt defaecatum vinum, et primis unguentis delibuti sunt; et non patiebantur quidquam super contritione Joseph (Amos VI, 4)*. Porro quod dicitur: *Comedit ignis vectes tuos*, hujuscemodi est: Si quid naturalis boni in anima tua videbatur esse, quod in similitudinem vectium, hostes qui per portas sensuum tuorum conabantur irrumpere, prohibere posset et repellere, hoc Babylonio igne succensum est. Nec non, **580** *aquam munitiois attrahe tibi*, de sermone Dei dicitur, ut circumdet sibi quasi murum firmissimum Scripturarum doctrinam atque rationem, ne ad interiora ejus possit hostis irrumpere. *Obtine*, inquit, *munitiones tuas*. Quidquid in te habes per naturam bonum, et optimi conditoris in te servat exordium, hoc infelix anima Ninive, in defensionem tui tene, nec patiaris de principali (ἡγεμονικῷ) cordis effluere. Quod autem post haec additur: *Incede [Al. incide] in lutum, et conculcare in pateis*: alius forsitan aestimet dici de anima, quae infixa in

luto corporis et paleis hujus mundi, vacuis scilicet et caducis, tota se versans [*Al.* serviens] conculcetur a daemonibus. Mihi autem videtur hoc ad eam dici: Sustine tentationes, injurias, quibus tradita es: poenas quas merito tuo pateris; quia si super vacua hujus mundi et fragilia graderis negotia, scias te pro remedio sustinere, si tamen obtinueris super laterem, et carnem animae imperio subjugaveris. Denique sequitur: *Ibi comedet te ignis*. Si non fueris super laterem, et dominationem non habueris in carnem, sed manseris in latere, et amaveris paleas, et in carne juxta carnem vixeris, non solum ardentia inimici jacula te vorabunt; sed et gladius ejus interficiet, et in similitudinem locustarum, quidquid in te virens videbatur, et naturae bono sponte germinans, avaro dente consumet [*Al.* a brucho rodente consumetur]: et quasi bruchus volatu perditio: et gravatus pondere suo: ita et tu gravata onere peccatorum, detraheris in terram. Igitur ne talia et tanta patiaris, multiplicare ut bruchus, et quantum ille habet numerum, tantas tu habeto virtutes. Quae enim multiplicasti negotiationes tuas, et omni genere (quasi coelestia cuperes possidere) per fas et nefas perituras tibi divitias congregasti, debes multitudinem peccatorum multitudine exaequare virtutum. Supra juxta Hebraicum usque ad illum locum veneram, ubi dicitur: *Sol ortus est, et avolaverunt: et non est cognitus locus earum ubi fuerint*. Et quid mihi videretur in contextu ipsius sermonis dixi. Nunc quia LXX proprii sensus videntur habere principium, posito eorum testimonio, coeptae explanationis ordinem sequar.

581 LXX: *Bruchus irruit, et evolavit: exsilivit quasi attelabus commixticius tuus, sicut locusta quae ascendit super sepem in die gelu: sol ortus est et exsilivit, et non cognovit locum suum.*

Vae illis. Videtur mihi multitudo Ninive absque rectore, sine ordine hinc inde commixta, et quacumque impetus tulerit ruens, brucho comparari, parvo animali et innumerabili, et qui modicum quid [*Al.* quidem] se videatur elevare a terra. Sed et [*Al.* alius] attelabus qui Graece dicitur συμμικτὸς, et Latine translatus est in *commixticium*, quem nos possumus vulgus ignobile, et de diversis gentibus hinc inde populum congregatum intelligere, id est, non cives, sed peregrinos. Unde et populus Israel qui egrediebatur ex Aegypto πολὺν συμμικτὸν, hoc est, Aegyptiorum, et Aethiopum et variarum gentium habuisse narratur. Et hic ergo, ut ita dicam, *mixticius* Ninive, confertur exsilianti attelabo et locustae, quae in die frigoris eo quod avolare non possit, resideat in sepe, et postea, orto sole, et illius ardore calefacta exsiliat, et ad alias regiones avolans, nequaquam meminerit sepis, in qua tempore frigoris sederat. Haec παραφραστικῶς, ut ipse prophetae sermo facilius possit intelligi, dicta sint. Caeterum dubitare non poteris, multitudinem hominum, quae per latam viam pergens, versatur in mundo, bruchum dicere, cum videris eos totos terrae deditos, sententiae levitate huc illucque discurrere, et ad sublimiora volare non posse. Cerne Romam et Constantinopolim cum priori nomine inopiam pristinam commutantem. Vide Alexandriam Aegypti caput, et cum fuerit vel pro penuria annonae, vel (quod pudori sit et rubori) propter aurigas et mimos et histriones seditio concitata, ruere populum in similitudinem bruchi, et totum vitiis inhaerentem, levitate sua, et per momenta mutatione sententiae huc illucque volitare: tunc vere poteris dicere: *Bruchus impetu abiit et avolavit.* Porro quod sequitur, *Exsilivit attelabus, et mixticius tuus quasi*

locusta, mixticiū puto in hoc differre a brucho, quod bruchus imperitae multitudini et innumerabili comparatur: mixticius autem de cunctis gentibus hinc inde **582** collectus. Et quomodo alii sunt in urbibus cives: alii peregrini, quibus placet habitare in urbe non sua: sic mixticiū puto, qui habitat in Ninive, eos esse qui videntur sibi juxta opinionem suam aliqua sequi dogmata veritatis, et in eo meliores esse brucho, quod bruchus nihil aliud faciat, nisi semper in terra sit, et absque alis, cibo et ventri serviat: attelabus autem saltem modicas assumat alas, et cum in altum volare non possit, tamen de terra exsilire nitatur: et tandem perveniens in locustam, volitat quidem, sed non est perpetuus volatus ejus, deficientibus enim pennulis, et contractis frigore, etiam locusta considet, et considet non in frugifera arbore, et in virentibus foliis, sed in sepe, sentibus virgultisque contexta, sive in maceria fortuito hinc inde lapide composita. Consideremus sapientes Graeciae, et Aegyptiorum atque Persarum, Indorumque Gymnosophistas, et Samaritanos, et varias inter ipsos sententias: et Judaeos Pharisaeosque eorum, et Sadducaeos, et Ecclesiae multiplices haereses, et videbimus attelabum a terra se paululum sublevantem, et locustam volantem quidem, sed non pleno cursu: et quia non habeat calorem solis justitiae, frigente in Deum charitate, sedere in spinosis sepibus. Omnia enim dogmata eorum, cum frigeant, et volare non possint, sedem sibi et requiem inter Aristotelis et Chrysippi spineta reperiunt. Inde Eunomius profert: Quod natum est, non fuit antequam nasceretur. Inde Manichaeus ut Deum a conditione malorum liberet, alterum mali inducit auctorem. Inde Novatus subtrahit veniam, ut tollat poenitentiam. Et ut simul brevi cuncta concludam sermone, de illis fontibus universa dogmata argumentationum suarum

rivulos trahunt, ita ut loca quoque ipsa de quibus argumenta sumuntur, τοπικὰ superscripserint. Haec igitur locusta quae nunc sedet in sepibus, cum iudicii tempus advenerit, et mundus ad ortum [*Al.* ab ortu] solis incaluerit, dimittet sedem et loca sua, in quibus tempore frigoris inhaerebat; et ad meliora conversa, prioris sedis non recordabitur. Quod autem generaliter de iudicii tempore **583** diximus, et nunc ex parte intelligi potest, ut per eruditos et doctos viros hujusmodi locustis solis justitiae lumen oriatur; et relinquentes spinas suas, in purum et liberum transeant volatum.

(Vers. 18 seqq.) *Dormitaverunt pastores tui, rex Assur: sepelientur principes tui, dispersus est populus tuus super montes* [*Vulg. latitavit populus tuus in montibus*], *et non est qui congreget, non est obscura contritio tua, pessima est plaga tua. Omnes qui audierunt auditionem tuam, compresserunt manum super te: quia super quem non transivit malitia tua semper?* LXX: *Dormitaverunt pastores tui: rex Assur consopivit fortes tuos, abiit populus tuus super montes, et non erat qui susciperet, et non est sanitas contritioni tuae, tumet plaga tua. Omnes qui audierunt nuntium tuum, plaudent manibus super te, quia super quem non irruit malitia tua semper?* Non mirum est, si dormitaverunt pastores tui, o rex Assur, qui dominatus es in Ninive, et sepeliantur, vel vagentur principes tui, reguli scilicet, et omnium gentium duces, qui tibi antea serviebant: cum populus tuus mulieres fuerint in medio civitatis tuae; et inimicis tuis apertae sint portae ejus, et omnis multitudo super murum sedens locustae sit comparata, quae quasi incalescente sole, sic adventum [*Al.* ad adventum] Nabuchodonosor fugerit de propugnaculis, et inimicis terga

verterit, nec inventus sit locus ejus. Irato itaque Deo, quia populum ejus vastaveras, o Assur, et sublimaveras usque in coelum nidum tuum, unde et magnus sensus diceris, destructa est civitas tua. Et cunctis principibus interfectis, qui resistere poterant adversariis, reliquus populus tuus imbellis et ignobilis dispersus est in montibus, et nemo de ducibus inveniri potest qui congreget eos, et de collectis rursum cogat exercitum. Non est obscurum vulnus tuum, nec talis plaga quae medici possit curari manu. Omnes qui Niniven subrutam, et Assyrium regem superatum audierint; et potentissimam urbem et regem dominatorem quondam urbis [Al. orbis] vulneratum, et jacere seminecem, et in suo sanguine volutari, vel stupebunt propter rei magnitudinem, et insperatum nuntium, et compriment **584** manus suas, vel certe prae magnitudine gaudii insultantes tibi applaudent manibus et quodam gaudii strepitu concrepabunt. Nullus enim est qui possit super te dolere, et eversioni et vulnere tuo donare lacrymas: quia nullus est super quem tua malitia non semper transierit. Et pulchre transierit: non enim potest malitia regis Assyrii in ostibus ejus jugiter permanere. Hucusque historiae ordo sit textus. Debemus autem et juxta Hebraicum, antequam editionem Septuaginta disseramus (in illis enim longe alius et diversus est sensus), paululum ab historia in sublime conscendere, et docere quod in ultima prophetia Naum, ἀποστροφὴ ad diabolum fiat, sensum magnum, principem Assyriorum, qui quondam gloriabundus dixerat: *Fortitudine faciam, et sapientia intellectus auferam terminos gentium, et vires earum depascar, et commovebo civitates quae habitantur (Isai. X, 13)*, et dicatur ei: *O Lucifer, qui mane oriebaris, qui mittebas igniculos tuos ad cunctas gentes: quomodo cecidisti in terram, et contritus*

es (**Isai. XIV, 12, 13**)? Destructa est Ninive civitas tua speciosa et potens, in qua tantum tibi imperium praesumebas, ut Filio quoque Dei auderes dicere: *Haec omnia tradita sunt mihi: si procidens adoraveris me, dabo tibi ea* (**Matth. IV, 9**). Dormitaverunt pastores et reguli tui, qui non pascebant homines in salutem, sed nutriebant eos interfectioni tuae, ut saginationes hostias devorares. Omnis populus tuus et turba populorum, quae te quondam colebat, deseruit te et urbem tuam, et confugit ad montes, et se sub apostolorum Christi atque doctorum latibulis collocavit, et interim nullus tuorum ducum est, qui turbam tuam quondam ad se revocet. Plaga tua et vulnus tuum toto orbe personuit: omnes insultaverunt tibi, qui tua quondam fuerant supplantatione decepti; aut nullus enim, aut rarus est, quem non tu aliquando deceperis, et per quem non transierit malitia tua. Et notandum quod in quocumque steterit malitia diaboli, non possit insultare ruinae ejus et vulnere, cum sit de pastoribus et populo regis Assyrii; sed in quocumque pertransierit, ille insultet ei, et bonis operibus atque **585** directis, quasi manus [*Al. manibus*], super eum concrepet. Et congrue juxta Hebraicum quidem hucusque de mundi ruina dictum est: novissime de ipsius quoque diaboli, qui princeps mundi fuit: *Mundus enim in maligno positus est*, plaga et vulnere praedicatur. Apud Septuaginta autem adhuc ad σύμμικτον, id est, ad *mixticiū* mundi dicitur, quod pastores ejus dormierint, et ut dormirent, a rege sint Assyrio consopiti; atque ita fit, ut dum apud eos describitur quid Assyrius exercuerit inter [*Al. in*] alteros, et non quid ipse patiatur, de diaboli vulnere et plaga et interfectione sit tacitum. Vae itaque his qui perversarum doctrinarum magistri sunt in Ninive. Et congrue ad eos dicitur: *Dormitaverunt pastores tui* (**Ps. CXXXI**):

dederunt enim somnum oculis suis, et palpebris suis dormitationem. Et propterea non invenerunt locum Domino, neque tabernaculum Deo Jacob. Nec audierunt de Ephrata, id est, frugifera Ecclesia; nec invenerunt eam in condensis sylvarum. Non solum autem pastores mixticii hujus, et locustae, quae, imminente glacie, sedet in sepibus, dormitaverunt; sed a rege quoque sunt Assyriorum consopiti. Scit enim rex Assyrius non posse se oves decipere, nisi pastores ante consopierit. Semper diaboli studium est, vigilantes animas consopire. Denique et in passione Domini apostolorum oculos gravi sopore premit, quos Salvator suscitans ait: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (Marc. XIV, 38). Et rursum: *Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate* (Ibid., XIII, 37). Et quia non cessat semper consopire vigilantes, quoscumque ille deceperit, et quasi suavi et pernicioso carmine Sirenarum illexerit ad dormiendum, excitat sermo divinus, et dicit: *Surge qui dormis, et elevare, et illuminabit te Christus* (Ephes. V, 14). In adventu ergo Christi et sermonis Dei et doctrinae ecclesiasticae, et consummationis Ninive, speciosissimae quondam meretricis, elevabitur et properabit populus, qui sub magistris ante fuerat consopitus: et ibit ad montes Scripturarum, ibique inveniet montes Moysen et Jesum filium **586** Nave; montes prophetas; montes novi Testamenti apostolos et evangelistas: et cum ad tales montes confugerit, et in hujuscemodi montium fuerit lectione versatus, si non invenerit qui eum doceat (**Messis enim multa, operarii autem pauci, Matt. IX, 37**), tunc et illius studium comprobabitur, quia confugerit ad montes, et magistrorum desidia coarguetur: infert enim, *et non erat qui susciperet*. Sequitur: *Non est sanitas contritioni tuae, tumet*

plaga tua. Propterea mixticius Ninive sanari non potest, quia superbiam non deponit, et recens semper vulnus est, et quotidie diabolo feriente percutitur. Et post haec omnia non est sanitas contritioni ejus: licet enim sibi sanus esse videatur, tamen anima ejus fracta est et contrita, percutiente desuper malleo totius terrae, et non sanatur, quia semper erecta est. Si autem humilietur, et se Christo subjiciat: *Cor contritum et humiliatum Deus non despicit (Ps. LX, 19); Et: Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* In fine ponitur: *Omnes qui audierunt nuntium tuum, plaudent manibus super te. Super quem enim non irruit malitia tua semper?* Cum coeperit, ὧ σύμμικτη, supplicia sustinere, omnes qui audierint nuntium, consono crepitu et vocali, et (ut ita dicam) operum sono atque concentu, insultabunt tibi, atque gaudebunt. Nullus enim est aut certe rarus, in quem non irruerit, sive supervenerit malitia tua semper. Si enim συμμίκτους urbs Ninive pastores habet et fortes, et omnis falsa doctrina et mendax opinatio scientiae a symmicto venit, timendum est ne forte nullus sit super quem non malitia συμμίκτου venerit. Et diligenter observa, quia non dixerit: *In quem non intravit malitia tua, σύμμικτη, sed in quem non supervenerit.* Saepe enim nobis falsorum dogmatum jacula superveniunt, et quasi in arcanum animae intrare desiderant: sed cludentibus nobis portas, supervenit quidem σύμμικτος: et quantum in se est, irruit, et semper hoc facit: sed auxiliante Christo Domino, et omni custodia servante (*Al. servantes*), cor nostrum (**Prov. IV**), irruit quidem, sed ingredi non potest.

